

2024

Architectuurcentrum Rondeel

*Platform voor architectuur, stedenbouw
en tuin- en landschapsarchitectuur*

Onze missie: Wij geloven in de kracht van ruimtelijke kwaliteit

Het Rondeel staat voor verbetering van de ruimtelijke kwaliteit in de meest brede zin: architectuur, stedenbouw en landschap. Wij geloven dat architectuur en ontwerp van de stedelijke omgeving en het landschap een wezenlijke bijdrage leveren aan het welbevinden van mensen. Architectuurcentrum Rondeel is een onafhankelijke stichting en al meer dan 30 jaar actief op het gebied van de ruimtelijke kwaliteit van Deventer. Het Rondeel ontplooit zelf initiatieven, agendeert actuele opgaven, maar werkt ook samen met andere organisaties om de gebouwde omgeving en het landschap blijvend te verbeteren. Als discussieplatform willen we de waarde van ruimtelijke kwaliteit op de kaart zetten en houden en waakzaam zijn als die kwaliteit in het geding is. Samenwerkingspartners zijn o.a. andere culturele organisaties, het bedrijfsleven, de gemeente, de provincie, het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie en de Beroepsvereniging van Nederlandse Architecten.

jaarverslag

Colofon

*Uitgave: Architectuurcentrum Rondeel
Assenstraat 14, 7411JT Deventer
telefoon 0570 - 611 901
info@rondeeldeventer.nl
www.rondeeldeventer.nl*

*Vormgeving: Metamorfose grafisch ontwerp
Teksten: Bert Felix
Beeld: Dick Bouwmeester, Pieter Leeftang, Bart Ros e.a.*

DAP 2024 wordt mede mogelijk gemaakt door:

SPONSOREN EN SUBSIDIENTEN 2024

- Gemeente Deventer
- Architectenbureau Ma-Kr
- Architecten_Lab
- BPD bouwfonds gebiedsontwikkeling
- Buro Duck
- Getreuer Makelaars
- I'M Architecten
- JVZ Raadgevend Ingenieursburo
- Le Clercq Projectontwikkeling
- Nikkels Bouwbedrijf
- Studio Groen+Schild
- 1618 Vastgoed
- Faro architecten
- Van Wijnen
- Bemog Projektontwikkeling
- Holleman ontwikkeling

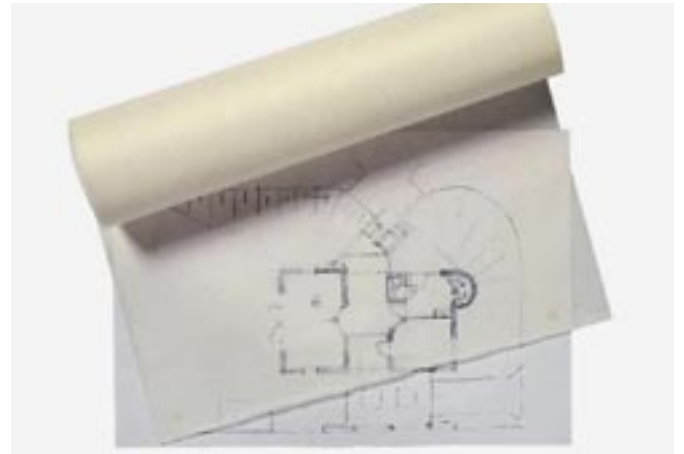
Draai het eens om.....

Het is weliswaar even geleden maar ik weet het nog goed en ik pas deze truc nog regelmatig toe. Waarom? Omdat het werkt!

Toen ik in Delft met de studie Bouwkunde begon sprongen we meteen in het diepe: we kregen vanaf dag 1 een ontwerp-opgave te maken, en moesten twee weken de voortgang van het ontwerp presenteren aan de groep. In mijn geval begonnen we met een kleine en overzichtelijke opgave: een vrijstaand woonhuis. Ik zeg expres klein en overzichtelijk, want makkelijk was het zeker niet. Ontwerpen is moeilijk, bleek al snel. Ik zag mijn medestudenten net zo worstelen met de opgave als ikzelf.

We schetsten op het bekende transparante schetsrolpapier. Ik merkte dat ik zo nu en dan dingen niet helemaal goed had doorgrond, niet goed had gezien. Dat ik me soms vergistte met een wanddikte, een looplijn, de grootte van een raam. Of dat ik de verhoudingen in een gevelfragment niet lekker vond, zonder te zien waar de fout zat en hoe je het moest oplossen. De docent, Peter de Bois, zei mij, "Draai je schetsvel eens om. Nee, niet zo, maar zo, ondersteboven. Bekijk de zaak in eens spiegelbeeld." En, ja hoor, heel vaak zag ik ineens iets dat niet goed zat. Ik zag als het ware mijn eigen heilige huisjes, mijn eigen vooroordelen, mijn eigen denkfouten tevoorschijn komen. Confronterend natuurlijk, maar je gaat betere besluiten nemen.

We praten honderd uit over de "wooncrisis" in Nederland. Heel veel verandert er eigenlijk niet door al dat gepraat. We hebben echt al jarenlang, nee eeuwenlang, een tekort. Toch permitteerden we ons laconiek een verdunning van de huishoudens. Steeds kleinere huishoudens, dus steeds meer woningen voor hetzelfde aantal mensen. Daar bleek niet tegenop te bouwen. Onze persoonlijke footprint, zowel de gebruikte m²s grond als qua CO₂-uitstoot, werd steeds groter.

Dus zeg ik: "Draai het eens om, bekijk de zaak eens in spiegelbeeld." Het is juist goed dat we nu een woningtekort hebben. Immers, jaarlijks komen er in Nederland zo'n 70.000 (soms flink minder!) woningen bij, terwijl de bevolking groeit met ongeveer 100.000. (soms flink meer!) Dat betekent dat nu, na een tijd van daling, al een aantal jaren het aantal mensen per woning stijgt. We maken dus feitelijk efficiënter gebruik van onze woningvoorraad en onze grond. Onze footprint wordt eindelijk kleiner. Geen populaire constatering, vrees ik, maar op zich goed nieuws.

Een ander voorbeeld, op kleinere schaal: Bij de ontwikkeling van seniorenwoningen wordt altijd gezegd dat je ze gelijkvloers moet maken. En dat doen we dan uiteraard ook. Maar is het echt dé oplossing voor de huisvesting van onze vergrijsde bevolking, voor de veel genoemde doorstroming? Tellen zaken als je eigen buurtje of beweging niet even zwaar. Mijn moeder woonde 50 jaar in een heel onhandig huis met trappen. De laatste jaren van haar leven had ze grote moeite hiermee. Ze is ook meerdere keren gevallen. Wij, de kinderen, vonden dat ze eigenlijk naar een appartement zou moeten verhuizen maar ze wilde pertinent in haar buurtje blijven. Ze zei dat ze die trappen niet erg vond. En wat was haar argument? "De dokter zegt: Dat trappen lopen houdt u fit."

Toch 91 geworden. Spiegelbeeldig denken, daar wordt je "draaiër" van.

Hugo de Clercq
Voorzitter Architectuurcentrum Rondeel

2024: Een jaar vol inspiratie!

Er was veel te doen in 2024, het jaar dat we ons 30-jarig bestaan hebben gevierd. Het grootste evenement in het voorjaar was de Nacht van Biobased Bouwen. Het najaar werd beheerst door de tweede editie van de Deventer Architectuurprijs. En daarnaast natuurlijk ook al onze vaste programmaonderdelen en activiteiten in het kader van ons jaarthema.

Als “organisator netwerkactiviteiten Rondeel” ben ik trots op wat we allemaal doen en teweeg brengen in Deventer. We zijn relevant. We doen ertoe. We zijn een luis in de pels, maar altijd constructief kritisch.

Ik zie ook dat we langzamerhand een jonger publiek gaan aanspreken. Dat is zeker ook de verdienste van onze groep Jong Rondeel. Ik zie ook bij architectenbureaus een wisseling van de wacht. Dat zagen we bij voorbeeld tijdens ons bezoek aan de Juffershof. De vaders in het bouwteam: Martin Kleine Schaars en Arjan Lagerweij werken daar nauw samen met hun zoons, die zeker geen ondergeschikte rol hebben.

De opkomst van de jonge generatie gaat hand in hand met een heroriëntatie op het architectenvak. De intrede van de digitalisering, A.I. en nieuwe bouwtechnieken en -materialen maakt dat de architect steeds meer een allrounder wordt en nadrukkelijker een rol krijgt in procesbegeleiding. Ik ben benieuwd hoe dit verder gaat. Het is zeker een thema voor ons architectuurcentrum om aandacht aan te besteden. In 2024 is dat zaadje geplant en dat gaan we de komende jaren laten uitgroeien.

Frank ten Zijthof
Organisator netwerkactiviteiten Rondeel

BESTUUR

Hugo de Clercq, *voorzitter*
Edwin Zuidwijk, *secretaris*
Arjan Strobos, *penningmeester*
Cris Zijlmans
Cristien Bensink

NETWERK ARCHITECTUURCENTRUM RONDEEL 2024

Architectuurcentrum Rondeel is een netwerkorganisatie. Dat betekent dat er rond de vaste kern van bestuur en vaste medewerkers een groot netwerk aan mensen en organisaties is waar mee wordt samengewerkt. De intensiteit van de samenwerking is afhankelijk van het jaarthema of van andere thema's die aandacht vragen.

Het totale netwerk van vaste en incidentele medewerkers komt vier keer per jaar bij elkaar.

Voorjaar:

Dan informeren we elkaar (in de vorm van pecha kucha-presentaties) over de voortgang van het jaarprogramma en sturen waar nodig bij. Ook kunnen de werkgroepen dan hulp vragen als dat nodig is.

Zomer:

De zomerborrel is vooral een gezellige seizoensafsluiting, waar we graag ook een interessant thema of een excursie aan koppelen.

Najaar:

In deze bijeenkomst bereiden we ons voor op het daaropvolgende jaar. We kiezen een jaarthema en kijken naar toekomstige activiteiten en vormen nieuwe werkgroepen.

Winter:

De eindejaarsborrel is weer bedoeld als een gezellige afsluiting. Ook daar koppelen we bij voorkeur ook een inhoudelijke activiteit aan vast.

DE COÖRDINATOREN VOOR DE VASTE PROGRAMMAONDERDELEN

Frank ten Zijthof, *Cinema Rondeel en bezoek AFFR*
Adri v.d. Dries, *opleveringen en gebouwbezoeken*
Ulrike Weis ten Elsen, *opleveringen en gebouwbezoeken*
Marcia Mulder, *excursies*
Cris Zijlmans, *DAP, architectuurcafé voor sponsors*
Cristien Bensink, *Deventer Architectuurprijs, DAP*
Maarten Tenten, *DAP Kinderjury*
Peter van Woerden, *DAP (contactpersoon BNA/Netsted)*

MEDEWERKERS MET EEN INCIDENTELE BIJDRAGE

Andries van den Berg
Daaf Ledeboer
Maarten Douwe Bredero
Roel van Veldhuizen
Marijke van Winsum
Hans Groenewegen
Roel Meilof
Henk Hengeveld
Mariska v.d. Ziel
Peter van Nuil
Jan Jaap de Kroes

JONG RONDEEL

Joppe Kusters
Wilbert Steenhuis
Wilko Stornebrink
Salomé Malandain
Tom Leerkes
Robbert Kleine Schaars
Boris Uenk
Hanneke Stenfert

VASTE VRIJWILLIGERS

Jan van Leeuwen, *techniek*
Jim Peters, *klussen*
Dick Bouwmeester, *vormgeving*
Bert Felix, *verslaglegging*
Pieter Leeftang, *fotografie*
Miek Smeets, *suppoost*
Richard Boogaard, *financiële administratie*
Bart Ros, *fotografie, website en nieuwsbrief*

VASTE MEDEWERKERS

Jantine Sijbring, *directeur*
Anneke en Henk Nökkert, *schoonmaak*

AFSCHEID GENOMEN VAN

Roel van Veldhuizen

Overzicht activiteiten 2024

16-01-2024	Ontwerpsessie Bodem en water sturend bij verstedelijkingsopgave van Deventer	Theaterschip
07-02-2024	Nacht van het Biobased Bouwen	Theaterzaal Mimik
09-02-2024	Lezing Jong Rondeel, architectenbureau La-di-da over ecobrutalisme	Rondeel
22-02-2024	Cinema Rondeel, Samenwonen: het verhaal van De Warren	Mimik
12-03-2024	De Oogst, reflectie op de Nacht van Biobased Bouwen	Mimik
12-04-2024	Rondeel Oplevering, gebouwbezoek distributiecentrum PLUS	PLUS
24-04-2024	Interne Netwerkbijeenkomst	Rondeel
25-04-2024	Cinema Rondeel, Infinite of space: The architecture of John Lautner	Mimik
15-05-2024	Deelname Beursvloer	School voor Persoonlijk Onderwijs
23-05-2024	Lezing Jong Rondeel, architectenbureau Werkstatt	Rondeel
30-05-2024	Architectuurcafé sponsors over uitbreiding Museum Paleis Het Loo	Punt
31-05-2024	Bezoek van Drents architectuurcentrum ArchitectuurPunt Drenthe	Rondeel
04-06-2024	Excursie Jong Rondeel, sociale woningbouw Amsterdam	Amsterdam
14-06-2024	Masterclass Biobased Bouwen	ACEC Apeldoorn
15-06-2024	Rondeel Oplevering, Tuinen van Zandweerd, aftrap Deventer Architectuurprijs	Zandweerd
28-06-2024	Vrijwilligersuitje, excursie bewonerscollectieven Zutphen, aftrap project Zorgzaam Wonen	Zutphen
10-09-2024	Zij-Actief Schalkhaar	De Lindenboom
10-09-2024	Architectuurles basisschool Oudaen	Montessorischool Oudaen
16-09-2024	Kennismaking Rotary/Rondeel	Rondeel
18-09-2024	Plekberaad Internationale Architectuurbiënnale, duurzame leefomgeving	Schouwburg
20-09-2024	Rondeel Oplevering, gebouwbezoek Juffershof	Oude Bibliotheek
26-09-2024	Cinema Rondeel, Skin of Glass	Mimik
05-10-2024	Fietstocht inzendingen DAP	Buitengebied Deventer
05-10-2024	Ciconia Consort, concert Maand van de Architectuur	Hanzehof Zutphen
09-10-2024	Vakjury DAP op bezoek	Diverse plekken Deventer
09-10-2024	Deventer Interior Design Days Saxion, tot en met 12 oktober	Rondeel
10-10-2024	Nature of Hope, presentatie Plekberaad Deventer Architectuurbiënnale	Nieuwe Instituut Rotterdam
11-10-2024	Excursie filmfestival AFFR Rotterdam	LantarenVenster Rotterdam
18-10-2024	Excursie Antwerpen, tot en met 20 oktober	Antwerpen
19-10-2024	Fietstocht inzendingen DAP	Stad Deventer
19-10-2024	Lezing Jong Rondeel, architectenbureau Space & Matter	Rondeel
24-10-2024	Uitreiking Deventer Architectuurprijs	Mimik
31-10-2024	Netwerkbijeenkomst, viering 30-jarig bestaan Rondeel	Rondeel
09-11-2024	Tekenen manifest Deventer Stadsentrees	Schouwburg
28-11-2024	Deelname partnerbijeenkomst CoLA x Mooi NL	Utrecht
28-11-2024	Lezing Jong Rondeel, architect Thomas Rau	Stadhuis
10-12-2024	Dubbellezing Een plek voor iedereen, project Zorgzaam Wonen, presentatie werkgroep openbare ruimte	Rondeel
13-12-2024	Jaarafsluiting Rondeel	Gebouw X, Gasfabriek

Jaartotaal: 1.557 bezoekers, 38 activiteiten, gemiddeld 41 bezoekers per activiteit

Jaarthema 2024: Biobased Bouwen

Het begon in 2022 toen we met de vrijwilligers van Architectuurcentrum Rondeel op de Floriade werden rondgeleid in het paviljoen "The Exploded View". Er werd een snaar geraakt door het enthousiasme van de makers, Company New Heroes en het hoopvolle toekomstperspectief dat zij met dit project boden. Daarna volgde een inspirerende rondleiding door het nieuwe biobased gemeentehuis van onze buurgemeente Voorst op 23 april 2023. Het idee voor ons jaarthema 2024 "Biobased Bouwen" was geboren.

Rond die tijd ontsproot bij Architectuurcentrum Rondeel in overleg met de beleidsambtenaar voor de Circulaire Economie van Deventer ook het idee om Dé Nacht van Biobased Bouwen te organiseren in de week van de Circulaire Economie februari 2024: een positief ingestoken landelijk evenement over een toekomst om naar te verlangen.

Vol enthousiasme gingen we aan de slag. De week van de Circulaire Economie een maand werd verzet naar maart 2024, vanwege de landelijke verkiezingen voor de Tweede Kamer. Wij waren al heel ver met de voorbereidingen voor 7 februari. Conclusie: dan doen we het zonder de landelijke publiciteit rond deze week van de Circulaire Economie.

We zijn er, ondanks alles, met vlag en wimpel in geslaagd om op 7 februari 2024 een bijzonder en aantrekkelijk evenement met een uitverkochte zaal te organiseren in Deventer over het thema Biobased Bouwen. Dit onder de noemer "New Dutch Desire". Vervolgens is een interessante reeks activiteiten ontwikkeld rond het thema.

27 april 2023: Gemeentehuis Voorst: Biobased en BNA-genomineerd

7 februari: De Nacht van Biobased Bouwen

9 februari 2024: Lezing La-di-da

12 maart 2024: "Oogst

23 mei 2024: Lezing: Werkstatt

14 juni 2024: Masterclass Biobased, regeneratie en het Symbioceen

18 september 2024: Plekberaad: Naar een Bioregionale bouw

19 september 2024: lezing: Space&Matter

28 november: Lezing Thomas Rau

Onze groep Jong Rondeel heeft de organisatie van de lezingen voor zijn rekening genomen. Er zijn architecten uitgenodigd, die een band met Deventer hebben. Het leverde geslaagde reeks op, waar ook veel jong publiek op af kwam.

Onze bevinding:

Ook, of misschien wel juist, buiten de Randstad ontwikkelt zich het denken en doen rond biobased (ver)bouwen. De unieke combinatie van zowel de (potentiële) aanwezigheid van biobased grondstoffen als een forse toekomstige bouwopgave maakt deze regio bij uitstek aantrekkelijk om ontwikkelingen op dat gebied te stimuleren.

Jong Rondeel

In 2023 is onze groep Jong Rondeel opgericht. De groep bestaat uit jonge professionals in de leeftijd van 18 tot 35 jaar. Met deze groep is er nieuw elan, actuele kennis en een nieuw netwerk binnengekomen.

In 2024 heeft de groep een aantal Rondeel-activiteiten georganiseerd. Aansluitend bij het jaarthema Biobased Bouwen zijn vier architecten uitgenodigd, die zich bezighouden met biobased/circulair bouwen en ook iets in Deventer doen:

- La-di-da
- Werkstatt Architekten
- Space&Matter
- Thomas Rau

De groep Jong Rondeel is ook verantwoordelijk voor onze excursie naar Amsterdam met als thema “sociale woningbouw”.

Verslagen van die lezingen zijn opgenomen in dit jaarverslag.

Vingeroefening voor extra woningen

Groene assen met plek voor hoogbouw, extra woonlagen op bestaande huizen en winkelcentrum Keizerslanden, een reeks afgeronde wijken als dorpen in het groen en de uitbouw van de Worp tot stedelijke wijk tussen IJssel en een nieuwe hoogwatergeul, maar zonder derde IJsselbrug voor autoverkeer. Dat waren de voornaamste suggesties uit een masterclass onderzoekend ontwerpen van Architectuurcentrum het Rondeel.

De masterclass op 16 januari vloeide voort uit een aanbod van het Rondeel aan de gemeente Deventer, die 11.000 woningen wil bouwen. Het Rondeel deed het aanbod bij de overhandiging aan de gemeenteraad van de resultaten van vijf Goede Gesprekken die het architectuurcentrum in 2023 over die bouwopgave hield. De gesprekken leverden aanbevelingen op over hoogbouw, water en bodem als leidend principe bij het zoeken naar bouwlocaties, een eventuele IJsselsprong, mobiliteit en woningbouw in de dorpen.

De masterclass stond onder leiding van Andries van den Berg, landschapsarchitect en pleitbezorger van ontwerpend onderzoek, waarbij stedenbouwkundigen, planologen en landschapsarchitecten al schetsend op zoek gaan naar oplossingen op het gebied van de ruimtelijke ordening en nieuwe inzichten ontstaan. In drie groepen gingen ze aan de slag met de drie denkrichtingen voor de uitbreiding van Deventer: Stads Deventer, de Groene Woonstad en de IJssel door de Stad. Uitgangspunt was dat bodem en water leidend zijn, omdat klimaatverandering met periodes van langdurige droogte en overvloedige wateraanvoer ingrijpende gevolgen heeft voor de inrichting van stad en ommeland.

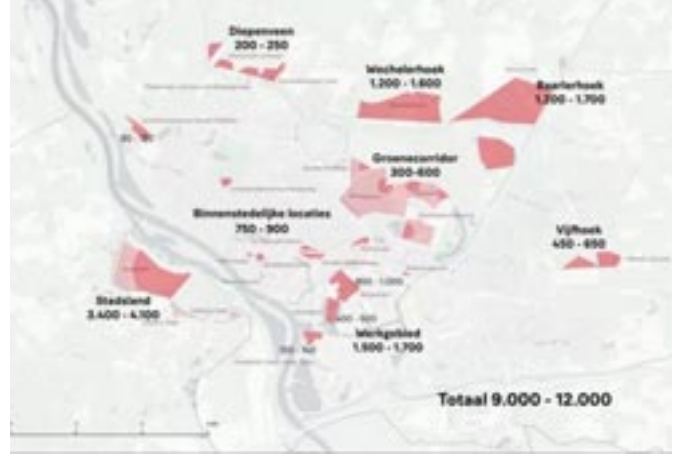
Net zoals stedenbouwkundige Luc Bos, ontwerper van Steenbrugge, eerder pleitte voor de bouw van nieuwe dorpen op hogere delen in het verlengde van Steenbrugge, stelde ook het team van Groene Woonstad een reeks woongebieden voor langs de Zandwetering. Wel moet de in dorpen geliefde dichtheid van 25 woningen per hectare omhoog naar 50 woningen: intensief dorps wonen, zonder uitzicht op schuttingen en privétuinen.

Het landschap is je tuin, oordeelden de ontwerpers, die stelden dat Deventer vier tot zes van dergelijke woonplekken moet aanwijzen.

Het team Stads Deventer trok roodgroene lijnen door Deventer, die plek bieden voor intensieve woningbouw, maar tegelijk de natuur tot ver de stad intrekken. Als voorbeeld diende de verbinding van Steenbrugge langs winkelcentrum Keizerslanden en de Karel de Grotelaan en Van Lithstraat, die al bijna aansluit op het Nieuwe Plantsoen. Op het eenlaagse winkelcentrum kunnen een of meerdere lagen woningen komen, langs de nu al groene Karel de Grotelaan kan achter gebouwen van vier of vijf verdiepingen hogere hoogbouw komen, net als bij de brug over de Zandwetering naar Steenbrugge. „Nu loopt de stad een beetje weg naar het buitengebied. Wij zouden daar meer woningen en een icoon neer willen zetten.”

Ook elders zag het team ruimte voor routes met groen en woningbouw, terwijl Deventer-Oost een echt centrum zou moeten krijgen, van winkelcentrum Flora, sportcentrum De Scheg tot het begin van de Vijfhoek, inclusief de bouw van duizend woningen. Daarnaast moeten particulieren hun huizen kunnen voorzien van een extra woonlaag, waardoor zelfstandige kinderen hun ouders onderdak kunnen bieden, of andersom. Volgens het team ontstaat er zo ruimte voor 4000 tot 5000 woningen, genoeg voor de groei-ambities van Deventer.

Het derde team kwam met een nieuwe versie van de IJsselsprong, inclusief een nieuwe bypass van de IJssel om de gevolgen van klimaatverandering op te vangen. Die zou volgens het team met een ruime boog om de westkant van de Worp en Steenkamer moeten lopen. De brede strook zou meestal droog staan en ruimte bieden aan wandelpaden, fietsroutes en tijdelijke recreatie.

Beide huidige delen van de Worp en Steenkamer kunnen volgens het team intensief worden bebouwd en verbouwd, terwijl er ten noorden van het spoor plek is voor eveneens intensieve woningbouw. Huiseigenaren op de Worp mogen een of meerdere extra woningen op hun perceel bouwen, bijvoorbeeld als extra verdieping. Volgens het team ontstaat er door intensieve bebouwing van het nieuwe IJssel-eiland zelfs ruimte voor meer dan de benodigde 4000 woningen. Opvallende aspect: het team acht de huidige aansluiting op de Rijksstraatweg naar Twello voldoende, waarbij het speculeert op een treinhalt bij de Worp. Voor langzaam verkeer bieden de huidige bruggen soelaas, eventueel aangevuld met een fietsbrug aan de noordkant.

Volgens presentator en discussieleider Van den Berg gaat het niet om een keuze tussen de ontwikkelingsrichtingen, maar om het combineren van bruikbare en aantrekkelijke elementen daaruit. Volgens Rondeel-coördinator Jantine Sijbring hadden de ontwerpers inspirerende, maar ook schokkende ontwerpen gemaakt. „We hebben schokkende voorbeelden en out-of-the-box-gedachten nodig om de gedachten verder te brengen.”

New Dutch Desire

07.02.24

DE
NACHT
VAN
BIO
BASED
BOUWEN

20.00
MIMIK.DEVENTER

RONDEEL.DEVENTER.NL

Sleutel voor minder uitstoot CO₂

Met ruim 750 medewerkers, duurzaam ontwerpen, ontwikkelen en bouwen als uitgangspunt van het bedrijf en projecten wereldwijd is het Deense architectenbureau Henning Larsen een zwaargewicht in de overstap naar het gebruik van natuurlijke materialen in de bouw. Noodzakelijk nu de klimaatverandering al over de drempel stroomt. „Biobased bouw materiaal is de sleutel om de uitstoot van CO₂ te verminderen. We moeten nu in actie komen”.

Jacob Stromann-Andersen, partner en hoofd afdeling Duurzame Bouwtechniek van Henning Larsen, deed die oproep tijdens de Nacht van het Biobased Bouwen, op 7 februari in een uitverkochte theaterzaal van Mimik. Het evenement was de eerste in een serie activiteiten van het Rondeel, dat biobased bouwen omwille van de actualiteit tot jaarthema van 2024 had verkozen.

Eerder op de avond onderstreepten ook Hanna Lara Palsdottir van het ministerie van Binnenlandse Zaken, Jan Willem van de Groep van de Nationale Aanpak Biobased Bouwen en Pascal Leboucq van Company New Heroes het belang van bouwen op basis van de natuur. Daarnaast lieten architecten, kunstenaars en creatieve denkers diverse inspirerende voorbeelden zien van bouwen met de natuur.

Volgens Palsdottir, programmaleider Biobased Bouwen en Mooi NL Bouwen met de Boer, groeit de urgentie voor het bouwen met natuurlijke materialen ook uit oogpunt van de gezondheid van inwoners van het land. Samen met onder anderen Van de Groep werkt Palsdottir aan een serie handreikingen als leidraad bij het bouwen met de natuur, waarbij ook een rol is weggelegd voor de boeren in het land. Centrale vraag volgens haar: hoe komen we van een eindig productiesysteem naar een kleurrijk mozaïek. Daarnaast zei ze kunstenaars nodig te hebben om te komen tot nieuwe, duurzame landschappen. Zo ontwierp Studio Marco Vermeulen een alternatieve inrichting voor de Brabantse Peel, nu nog een gebied van intensieve landbouw en weinig biodiversiteit.

Palsdottir: „We zijn hier vanavond aan het denken. Ik hoop dat we onze groep groter kunnen maken. Laten we samenwerken aan een nieuwe bouwcultuur en nieuwe landbouwcultuur.” Voor Van de Groep is biobased bouwen een belangrijke stap naar de toekomst. Hij is nauw betrokken bij de Nationale Aanpak Biobased Bouwen, opgesteld door vier ministeries en tientallen partijen uit het land, waarvoor 200 miljoen aan aanjaaggeld is uitgetrokken. Een aanpak die ook over landbouw

gaat en bijvoorbeeld de bodem van Nederland. „We willen een transitie van grote fabrieken van bouwmaterialen naar het boerenland als leverancier. Biobased bouwen kan bijdragen aan de grote opgaven in de landbouw. Zo kan vezelteelt het inkomen van boeren aanvullen en zelfs bodems schoonmaken.” Hij wees ook op oliemaatschappijen die geld uittrekken voor de opslag van CO₂ onder de zeebodem. „Die CO₂ moet je niet opslaan onder de Noordzee, maar in gebouwen door het gebruik van gewassen als bouw materiaal. Dan zou je voor boeren CO₂-certificaten kunnen invoeren waar ze aan kunnen verdienen”.

Dat biobased bouwen ook in het groot kan, bewijst het Deense bedrijf van gastspreker Stromann-Andersen met onder meer World of Volvo in het Zweedse Gotenburg en de wijk Faelledby in Kopenhagen. Het toonaangevende bureau wil dat opnieuw doen met een distributiecentrum in Lelystad. Het immense gebouw van 160.000 vierkante meter wordt voornamelijk gemaakt van hout, met isolatie van stro. Deventer zelf maakt een stap door haar voorwaarde in de aanbesteding van De Havendame in het Havenkwartier: 50 procent van de bouwmaterialen moet een natuurlijke oorsprong hebben.

Biobased was ook de muziek van slagwerkgroep HIIIT uit Den Haag. Eerder al actief op afgedankte materialen klonk er nu ook muziek uit biobased materialen. Zelfs de outfit van presentator van de avond, acteur Paul R. Kooij, bekend van de film Ja Zuster, Nee Zuster, was biobased. Guido de Vries, beleidsmedewerker duurzaamheid van de gemeente Deventer, had hem een mantel van vlas gebracht die hij samen met een kunstenaar had ontwikkeld, rood gekleurd door meekrap, een plant waarvan de wortels al in de oudheid biobased kleurstof opleverden.

Kunstenaar helpt bij biobased bouwen

Volgens Laura van Santen van het Haagse architectenbureau La – di – da kunnen kunstenaars een belangrijke bijdrage leveren aan de overstap naar biobased bouwmaterialen. „Ze denken ook aan andere materialen dan de bekende.” Van Santen zei dat tijdens een lezing die ze op 8 februari met kantoorgenoot Diederik de Koning hield in Architectuurcentrum het Rondeel. Beiden wonnen in 2022 met een dijkhuis in Strijensas (Zuid-Holland) de Abe Bonnema Prijs voor jonge architecten, in 2017 was hun woonhuis en schuur in het Gelderse Laren goed voor de Architectuur Prijs Achterhoek, waarbij zij Museum More in Gorssel van Hans van Heeswijk achter zich hielden.

Met hun bureau (Laura – Diederik – design & architecture, ofwel La – di - da) richten ze zich op betaalbare woningen tot 250.000 euro, die met biobased materiaal worden gebouwd. Zo gebruikten ze bij een tiny house in de Tuinen van Zandweerd isolerende wanden van Strobox uit Deventer, dat houten cassettes maakt die met stro zijn gevuld. Door afte zien van een bekleding van de wanden bespaarden ze op kosten en grondstoffen, een bouwstijl die ze omschrijven als ecobrutalisme. Het houten plaatmateriaal is meteen afwerking: what you see, is what you get. Dat geldt ook voor de installatie in een woning: het liefst laten ze die gewoon in het zicht. Belangrijk kenmerk is ook de verhoogde begane grond. „We tillen de huizen minimaal 30 centimeter op, zodat je ook de begane-grond-vloer van hout kunt maken. De ervaring leert dat het hout dan droog blijft. Bovendien zit er volop leven in de bodem. Dat is ook biodiversiteit”, aldus De Koning.

Kenmerk zijn ook de uitstapjes naar andere werkvelden. Beide architecten zijn docent aan de Koninklijke Academie voor Beeldende Kunst in Den Haag, Van Santen werkte enige tijd bij het ontwerpbureau van Petra Blaisse, waar ze meehielp bij de ontwikkeling van gordijnstof voor de LocHal in Tilburg. In Finland volgde ze een cursus voor het verwerken van boomstammen.

„We willen op alle instrumenten spelen en gaan bij elk project buiten het boekje”, zegt De Koning, die in Delft promotie-onderzoek doet naar de architectuurgeschiedenis van boerderijen van 2000 voor Christus tot heden, dat meteen een analyse van bouwen met hout oplevert. Studenten van de Kunstacademie experimenteren bij Van Santen volop met ongebruikelijke materialen die mogelijk geschikt zijn om in de duurzame bouw te gebruiken. De lezing was de eerste van vier lezingen over biobased bouwen, georganiseerd door de groep Jong Rondeel, als netwerk van jonge architecten en ontwerpers onderdeel van het architectuurcentrum. De lezing trok veel jonge bezoekers, afkomstig van onder meer de Academie van Bouwkunst in Arnhem, opleidingen op Saxion Hogeschool en het eigen netwerk van de jonge Rondelers.

Samen feesten, samen bouwen

Cinema Rondeel trapte op 22 februari het jaar af met een drukbezochte documentaire over de Amsterdamse wooncoöperatie De Warren, die geldt als eerste Amsterdamse collectief dat gezamenlijk woningen heeft ontworpen en gebouwd. Op Centrumeiland, een van de eilanden in het IJ bestemd voor woningbouw, bouwde de groep 36 woningen in een woongebouw van hout.

De documentaire van Sam van Zoest uit 2023 werd ingeleid door Martijn Huting, architect, beeldend kunstenaar en docent stedenbouw aan Saxion Hogeschool in Deventer. Eerder verzorgde Huting een inleiding bij een documentaire over architect Winy Maas, eveneens vertoond bij Cinema Rondeel. De Saxion-docent wees op het grote contrast tussen beide documentaires. „De documentaire over Winy Maas was een echte hero’s journey, over het gevecht van een architect met de wereld. In het verhaal over De Warren speelt de architect juist een veel kleinere rol.”

Ook al is De Warren het eerste bouwcollectief in Amsterdam, het idee van een groep burgers die zelf haar woningen ontwikkelt en bouwt kent een geschiedenis, schetste Huting. Die begon al in de jaren zestig van de vorige eeuw waarin mogelijkheden voor samenwerking tussen burgers vol in de belangstelling stond.

Huting wees ook op een ontwikkeling die stedenbouw en architectuur ook in Nederland heeft doorgemaakt, een ontwikkeling die begon in de Verenigde Staten, waar autobouwer Henry Ford de eerste fabriek met een lopende band opende, om uniform maar snel en efficiënt te kunnen produceren. „Variatie daarbij is lastig. Architectenbureaus zijn zeven jaar met een ontwikkeling bezig. Als het gebouw klaar is, worden er architectuurfoto’s gemaakt, nog voor de bewoners het gaan inrichten. Terwijl het toch voor hen bestemd is.”

In de documentaire vertellen leden van de groep hoe ze aanvankelijk een hele grote groep vrienden en bekenden vormden, die vooral culturele evenementen organiseerde. Tot een van hen een huis met verwilderd terrein in Portugal erft, leden van de groep er op werkvakantie een ecologische boerderij van maken en die zelfs herbouwen nadat huis en erf ten prooi vallen aan een enorme bosbrand. De onderlinge band die vreugde en verdriet smeden, wakkert de wens aan om ook in Nederland met elkaar te wonen en leven.

Eerste stap daarin was een deel van een flat die later gesloopt zou worden. Een plek waar ook de eerste gedachten over woongebouw De Warren ontstonden. Wat volgde was een indringend portret van een enthousiaste, ambitieuze, soms wat naïeve, zachteardige groep jongeren, die met vallen en opstaan een bewonderingswaardig project van de grond tilt.

Biobased Bouwen: let op de kleintjes

Natuurlijk kan bouwen met natuurlijke materialen fors worden gestimuleerd met CO₂-heffingen, belastingvoordelen en eisen in aanbestedingen en vergunningen, maar misschien zijn het wel de kleine initiatieven die het snelst tot bloei komen. Niet wachten op grote maatregelen, maar medestanders zoeken en vol doorgaan op de weg naar een betere balans met de planeet. Dat was 12 maart de conclusie van een terugblik van het Rondeel op de Nacht van het Biobased Bouwen, een maand eerder in Mimik. „We willen de energie van de Nacht vasthouden en doorgaan met biobased bouwen”, zei Rondeel-directeur Jantine Sijbring.

Volgens Martijn Huting, architect, beeldend kunstenaar, docent architectuur en city planning bij Hogeschool Saxion en bezoeker van de Nacht, moet Nederland zich niet blind staren op een aantal grote maatregelen, maar tellen misschien vooral de kleine initiatieven die als paddenstoelen uit de grond schieten. Als symbool wees hij naar de zwermen spreeuwen die samen een dans maken. „Ze hebben die niet ingestudeerd, er vliegt er niet eentje voorop die de leiding heeft. Ze letten op zeven vogels om hen heen en samen wordt het dan die dans. Let dus op zeven mensen, reageer op hen en er ontstaat iets dat groter en mooier is.”

De belangrijkste les lag volgens hem op het gebied van het vooruitgangdenken. „Het is superknop dat we CO₂ kunnen opslaan onder de Noordzee of in zoutkoepels bij Almelo, het is superknop dat Elon Musk grondstoffen wil delven op planeten, maar daar moeten we vanaf. Dat is vertrouwen op oplossingen van experts, simplificatie in plaats van diversiteit, cradle to grave in plaats van cradle tot cradle. We hebben nieuwe helden nodig, mensen die ook aan de generaties in de verre toekomst denken.”

Een van hen is Roelof Vossebeld van het Deventer bedrijf Strobox. „Ik sta hier als pionier, begonnen in een boerenschuur met nu een productiehal in Deventer. We bouwen geen huis met strobalen, drukken geen strobalen in een frame, maar maken houten panelen gevuld met stro als legoblokken waar je huizen mee kunt bouwen, maar ook grotere gebouwen. Zo kun je opschakelen met biobased bouwen.”

Klein in aanvang waren ook de andere initiatieven die bij de terugblik op de Nacht aan bod kwamen. Zo zocht Hans van der Vlis medestanders voor een gemeenschappelijk biobased woonproject, met mogelijk honderd tot tweehonderd woningen, aanpasbaar en verplaatsbaar. Ook hij is optimistisch. „Ik denk dat er een miljoen plekken zijn waar dit niet kan, maar duizend waar het wel kan”.

Ook bij de aanbesteding van de Havendame in het Havenkwartier van Deventer blijkt het woord aan de kleintjes. Gemeentelijk projectleider Doeke Brouwers meldde dat achttien partijen vragen hebben gesteld over de aanbesteding van het appartementengebouw, dat circulair moet zijn en voor 50 procent gemaakt met biobased materialen, zoveel mogelijk lokaal geproduceerd. „Ik denk dat het lukt omdat we de juiste doelgroep hebben bereikt. Er zitten maar drie grote namen bij.” Beleidsmedewerker duurzaamheid Guido de Vries van de gemeente Deventer kondigde daarbij de komst van een interactieve kaart aan, waarop elke boer kan zien welke gewassen hij kan telen voor het maken van textiel of bouw-materiaal. „We willen zelf vertellen waar welke kansen zitten.”

Daan Josee, directeur-architect bij Maas Kristinsson Architecten in Deventer, wees op de beperkingen van biobased bouwmaterialen. „Onze economie is geen waarde-economie, maar een groei-economie. Bij duurzame groei zou je het gros van de biomaterialen drie keer per jaar moeten oogsten, anders kunnen we het niet bijhouden. Heeft de grond genoeg capaciteit voor al onze ambities, want dit gaat een succes worden”, vroeg hij zich af. Een mogelijke oplossing ziet hij in soft architecture, waarbij cellen bouwmaterialen maken.

Ga door, zei ook Anne Bos, ketenregisseur Salland van Building Balance, het landelijke programma om het gebruik van biomaterialen in de bouw te versnellen, bij haar terugblik. „Dat biobased materialen op grote schaal toepasbaar zijn, vond ik heel inspirerend. Maar dan kom je anderen tegen die niet meewillen en voel je je eenzaam. Pak jezelf op, zoek de mensen die dit ook willen. Het gaat niet van een leien dakje, maar ga niet bij de pakken neerzitten.”

Jassen aan in distributiecentrum PLUS

Gewapend met dikke jassen en veiligheidsschoenen liep het gezelschap door de immense hallen van het nieuwe distributiecentrum van supermarktketen PLUS. Waar de temperatuur laag was en loodzware hefrucks heen en weer reden om de eerste stapels kratten op hun nieuwe plek te zetten. Met een veilig maximum van twintig deelnemers was de eerste Rondeel Oplevering van het jaar snel volgeboekt. Gastheren op het A1 Bedrijvenpark in Deventer waren Freek Balkema, supply chain project manager van supermarktketen PLUS en Roy Brugman, architect en partner van architectenbureau Quadrant4 uit Oisterwijk, ook ontwerper van het gebouw van supermarkt PLUS aan de Beestenmarkt.

Na horecagroothandel Sligro en supermarktketen Aldi is PLUS het derde voedselbedrijf met een distributiecentrum op het bedrijvenpark aan de A1. En opnieuw een gebouw van indrukwekkende omvang. Met een bruto vloeroppervlak van 77.000 vierkante meter (ruim 7 hectare) is het nieuwe distributiecentrum drie keer zo groot als het oude aan de Solingenstraat.

De nieuwbouw is in twee jaar tijd ontwikkeld door HBC uit Tilburg, een samenwerking tussen het eveneens uit Tilburg afkomstige HVBM Vastgoed en Bruil Bouw Groep uit Ede. „Bij dit soort gebouwen begin je eigenlijk altijd met de flow van de goederen. Verder zit er heel veel repetitie in. Alles is gebaseerd op pallets met standaard buitenmaten”, aldus architect Brugman.

Achter de honderden meters lange gevel gaan vier verschillende hallen schuil, opgedeeld in verband met het krimpen en uitzetten van de materialen en de gewenste temperaturen. Die variëren van een hal van 1 tot 2 graden, een hal van 3 graden en eentje van 10 graden, speciaal voor de opslag van bananen. Ook in hoogte is er verschil: liefst 20 meter aan de kant van de A1, een voorschrift uit het bestemmingsplan, aflopend tot 14 meter elders op het terrein.

Voor de koeling en verwarming van het kantoor en het restaurant van het bedrijf zorgen 14.000 zonnepanelen op het dak, met een jaarlijkse stroomproductie van ruim 7 kWh meer dan het bedrijf nodig heeft. Verdere duurzaamheid zit in het gebruikte staal en beton, waar bij de productie op de uitstoot van CO₂ is bespaard. Regenwater wordt afgevoerd naar de rand van het terrein, dat helemaal omringd is door een wadi. Bij elkaar leverde dat het certificaat Excellent op in de BREEAM-ranglijst. „We haalden niet genoeg voor outstanding, de hoogste aanduiding, maar we zitten al wel 70 procent boven de basis-eisen”, stelde architect Brugman.

De meeste indruk maakte de hoogte van de distributiehallen, waar met camera's voorziene hefrucks tot 18 meter hoogte moeten reiken om de bovenste plank te halen. Met een hoogte van 14 meter oogden ook de andere hallen immens. Ook de uitgestrekte betonvloeren droegen daaraan bij.

Huizen waar je geen hypotheek voor krijgt

De huizen van architect John Lautner duiken op in films, videoclip, games en reclames. Woonhuizen, toegesneden op de plek en de opdrachtgever, met een unieke vorm, waardoor geen bank een hypotheek wilde verstrekken. Huizen voor rijke Amerikanen die cash konden afrekenen.

De Amerikaanse architect (1911-1994), geportretteerd in de documentaire *Infinite space, The Architecture of John Lautner*, was 25 april onderwerp van de tweede Rondeel Cinema van het jaar. Een architect die met de soms ronde, soms golvende, oneindig (infinite) lijkende vormen van zijn woonhuizen afwijkt van de strakke, rechthoekige ontwerpen van het Europese modernisme en de Internationale Stijl, het Amerikaanse equivalent van de Europese architectuurstroming die gangbaar was in zijn tijd, vertelde Martijn Huting, docent architectuur en city planning bij Hogeschool Saxion, voorafgaand aan de documentaire.

Huting noemde Lautner de belangrijkste architect van de afdeling Meest Onbekend Gebleven Architecten. „Johannes Itten, Mies van der Rohe en Le Corbusier, daar gaat het over in de colleges. Die schreven het verhaal van het modernisme, in een tijd dat Europa zich oprichtte na de Tweede Wereldoorlog, een tijd van woningnood en de noodzaak van machine-matig bouwen. Less is more, zei Mies van der Rohe.”

Lautner stond daar juist recht tegenover. „Hoe meer, hoe beter, vond hij. In Amerika hoefden ze de wereld niet weer op te bouwen. Maar ze hadden er ook Philip Johnson, die het modernisme naar Amerika haalde en schreef hoe moderne architectuur moest zijn. Het ging om het voorkomen van decoratie, om de meest terughoudende architectuur. Lautner was die gekke man uit Los Angeles, de stad van de film. De mensen van de film hielden geen rekening met de conventies van de architectuur.”

Het vak leerde hij van zijn beroemde landgenoot, architect Frank Lloyd Wright. Net als Wright ging hij uit van de omgeving en het landschap, waarbij zijn huizen op het laatst min of meer opgingen in het vaak heuvelachtige terrein. „Aan het eind van zijn carrière waren zijn gebouwen gewoon landschap.” De vorm van zijn woningen vloeyde ook steeds meer voort uit het materiaal dat hij wilde gebruiken. „Hij bedacht niet een vorm om dan op zoek te gaan naar het materiaal waarmee die vorm mogelijk was, maar volgde de omgekeerde weg. Als hij hout wilde gebruiken, keek hij naar wat hout kan”, aldus Huting. Verder ging hij uit van de binnenkant van de woningen, de ruimtes die er moesten komen, het uitzicht dat de opdrachtgevers wilden.

Meest belangrijk was volgens Huting het centrale idee dat alle aspecten met elkaar verbindt. „Het materiaal, de plek, de vorm, de klant. Als hij dat centrale idee had, vond hij het niet nodig het ontwerp verder uit te tekenen. Dat kon iemand anders ook wel doen”. Waarna de bezoekers in *Mimik* de ene na de andere prachtvilla zagen verschijnen, die ondanks hun omvang toch vaak sfeervol waren.

Verrassende deals op Beursvloer

Maatschappelijk verantwoord ondernemen was voor 34 bedrijven de reden om op 15 mei op de Deventer Beursvloer 2024 hun kennis, goederen en praktische inzet aan te bieden aan 27 maatschappelijke organisatie, waaronder het Rondeel. De bijeenkomst leverde ruim 45.000 euro aan deals op. Grootste dealmaker was het bedrijf Stamacon, dat daarmee een gesigneerd shirt van voetbalclub Go Ahead Eagles verdiende. Het Rondeel sloot drie overeenkomsten.

Zo zegde ArtNik toe het Rondeel te adviseren over het uitgeven van publicaties, waaronder de jubileumbundel ter gelegenheid van het dertigjarig bestaan van het Rondeel. De tegenprestatie was een vermelding van het bedrijf in die publicatie. Swarco Nederland, een bedrijf in aanleg en onderhoud van stadsverlichting, bood gastlessen aan over duurzaamheid en circulariteit op zijn werkgebied, in ruil voor gratis toegang tot een (betaalde) activiteit van het Rondeel. Daarnaast zegde KonnecteD (voorheen Sallcon) toe een deel van de catering te verzorgen tijdens het jubileumfeest van het Rondeel. Als tegenprestatie gold een fietstocht onder begeleiding langs de inzendingen voor de Deventer Architectuurprijs 2024.

Werkstatt wil vaart achter biobased bouwen

Voor de tweede lezing van de serie lezingen van Jong Rondeel over biobased bouwen was Niels Groeneveld van architectenbureau Werkstatt uit Eindhoven uitgenodigd. Dat leverde op 23 mei een goed gevuld Rondeel op met een divers publiek van binnen en buiten Deventer.

Werkstatt is al ruim tien jaar bezig met biobased bouwen en de kringloop waarvan een gebouw deel uitmaakt: van grondstof naar bouw materiaal tot de uiteindelijke terugkeer naar natuur. In Deventer ontwierp Werkstatt, samen met Atelier to the Bone, tien woningen voor Sjalot, een project van collectief particulier opdrachtgeverschap Sjalot in de Tuinen van Zandweerd.

Voor Werkstatt is bouw materiaal datgene wat gebouw, landschap, vorm en gebruik met elkaar verbindt. In hun atelier, dat voor een klein gedeelte kantoor is en voor een veel groter deel werkplaats (aanleiding voor de naam van het bureau), onderzoeken ze bijvoorbeeld nieuwe toepassingen van reststromen van de baksteenindustrie. Deze ambachtelijke manier van werken zorgt voor een voortdurende interactie tussen opdrachtgever, bouwer, vervaardiger van grondstof en ontwerper.

Na een aantal bijzondere particuliere woningen te hebben ontworpen, besloot het bureau zich meer te focussen op grotere wooncomplexen en utiliteitsbouw, waardoor ze kunnen werken aan het 'opschalen' van biobased bouwen, volgens Groeneveld de grootste uitdaging voor deze manier van bouwen. Veel opdrachten blijken afkomstig van collectief particulier opdrachtgeverschap. Daarnaast geven de moderne biobased bouwtechnieken meer mogelijkheden voor zelfbouw.

Een bouw materiaal dat veel terugkomt in het verhaal van Werkstatt is kalkhennep, dat in verschillende vormen wordt verwerkt, zoals in bouwblokken, die gemakkelijk door zelfbouwers kunnen worden verwerkt. De gebouwen worden daarbij ontworpen met een houten skelet/basisstructuur, de kalkhennep wordt daar tegenaan gezet als isolatiemateriaal en afgewerkt met een natuurlijke stuclaag. Een dergelijke opbouw zorgt voor een ademde schil en een gezond binnenklimaat, terwijl het gebouw tegelijk CO₂ opslaat.

Technisch hoogstandje bij Paleis Het Loo

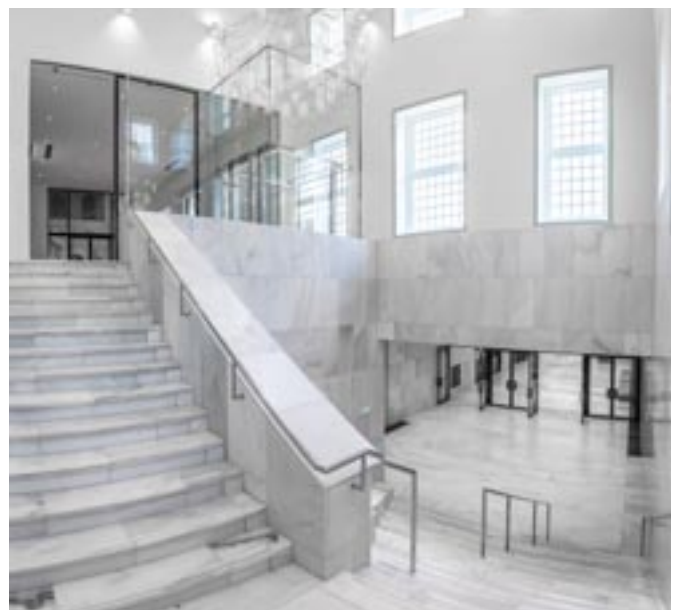
Thema van het architectuurcafé voor sponsors van het Rondeel was 30 mei de ondergrondse uitbreiding van Museum Paleis Het Loo in Apeldoorn, toegelicht door Deventenaar Taco Klevering, constructief adviseur van ingenieursbureau WSP in Apeldoorn, een van de bedrijven die bij de uitbreiding en renovatie van Het Loo betrokken was.

Museum Paleis Het Loo werd tussen 2017 en 2023 uitgebreid met 5000 vierkante meter expositieruimte, garderobe en toiletvoorzieningen. Om dit te realiseren, is tussen het bestaande monumentale hoofdgebouw en beide paleisvleugels een kelder van 8 meter diep gebouwd. Daarnaast is de bestaande bebouwing gerenoveerd en is er asbest verwijderd, bij elkaar een investering van ongeveer 175 miljoen euro.

Een klus ook met volop constructieve uitdagingen. Die begonnen al met het graven van een 8 meter diep gat tussen en soms onder de monumentale gebouwen, inclusief het controleren en tegengaan van mogelijke verzakkingen van de bestaande bebouwing. Ontwerpers en bouwers moesten daarbij omgaan met het grondwater, waarna er onderwaterbeton werd aangebracht met behulp van duikers en specifieke apparatuur, en opnieuw scheurvorming in de nieuwbouw en het bestaande gebouw moest worden voorkomen.

Aan de hand van de presentatie van Taco Klevering en van foto's en filmpjes raakten de bezoekers van het architectuurcafé onder de indruk van het technische hoogstandje dat in Apeldoorn is verricht. Met een geweldig resultaat, oordeelde ook de jury van BNA Architectuurprijs 2024, die de uitbreiding uitriep tot winnaar in de categorie Identiteit en iconowaarde.

Schijnwerper op sociale woningbouw

Sociale woningbouw was op 4 juni het thema van een Rondeel-excursie naar Amsterdam, opgezet door de afdeling Jong Rondeel van het Deventer architectuurcentrum. Naast een bezoek aan drie bouwprojecten in Amsterdam-Noord, de Houthavens en de Spaarndammerbuurt stond een bezoek aan Het Schip op het programma, bekend voorbeeld en museum van architectuurrichting de Amsterdamse School uit de jaren 1910 tot 1930.

Hoofdorganisator Wilko Stornebrink, ontwikkelaar bij VolkerWessels Vastgoed, zorgde bij elk gebouw voor een introductie van de omgeving en de betrokken architect. In het razendsnel veranderende Amsterdam-Noord was dat Stijn de Jongh van het Amsterdamse Studioninedots, architect van De Jakoba, in 2023 bij de ArchitectenwebAwards uitgeroepen tot woongebouw van het jaar. Een gebouw met 135 appartementen van gemiddeld 48 vierkante meter, bestemd voor eenpersoonshuishoudens, waarvan er dertig voorheen dakloos waren. Opdrachtgever was woningcorporatie Ymere, in samenwerking met Dura Vermeer, ontwikkelaar van de omliggende gebouwen met koopappartementen.

De Jongh wilde met zijn ontwerp afwijken van de wat formele architectuur van de omliggende koopblokken, die vooral bestemd waren voor een oudere doelgroep. „Er zijn strakke stedenbouwkundige regels zoals het omgaan met de rooilijn. Wij wilden een iets minder afstandelijk, wat vrolijker en opvallender gebouw.”

Dat lukte door gevels te maken met een kromming en een setback die al op de derde van het zes verdiepingen tellende gebouw begint. Ook in de betongevel van elke individuele woning zit een golf, geaccentueerd door een glad gepolijste hoek. Samen met de lichtgroene kleur van het gebouw en de balkonhekken met scheefstaande spijlen leverde dat ook het enthousiasme op van de deelnemers aan de Rondeel-excursie. Terwijl eenvoudige koopappartementen voor 2500 euro per vierkante meter worden gebouwd, kreeg Studioninedots een budget van 1650 euro per vierkante meter.

Desondanks oogt het gebouw veel duurder. Volgens De Jongh komt dat vooral door het gebruik van prefab beton voor de gevels, met een kortere bouwtijd als resultaat. „Daardoor hebben we geld bespaard dat we weer elders in het gebouw konden inzetten.”

De elegantie en afwisseling in de gevel verkreeg De Jongh door zo min mogelijk verschillende mallen te gebruiken voor het gieten van de prefab-elementen en die op een slimme manier over de gevel te verdelen, ook een manier om kosten te beperken. Cruciaal noemt hij zijn eis al tijdens het maken van het voorontwerp een bouwer te contracteren. „Dan kun je tegen welstand zeggen: zo ziet het er straks uit. Het levert ook een gevel op die boven het budget uitstijgt. Dat kan door vroeg keuzes te maken”.

Na een bezoek aan Het Schip, voorbeeld en museum van de Amsterdamse School, volgde een rondgang door de Houthavens, waar tal van spraakmakende woongebouwen zijn gerealiseerd, zoals De Lariks van M3H Architecten, een woongebouw van woningcorporatie Lieven de Key en een moderne interpretatie van de Amsterdamse School. Het gebouw telt 102 appartementen, vooral zogenaamde friends-appartementen. Drie huurders delen woonkamer en keuken, maar hebben een eigen kamer en badkamer. Dat levert iedere bewoner een huur op van nauwelijks 250 euro. De woningen kunnen later gemakkelijk worden omgebouwd tot grotere appartementen.

Laatste onderdeel van de excursie was de Spaarndammerbuurt, bakermat van de sociale woningbouw na het ingaan van de Woningwet in 1901. Kenmerkend zijn de rijk gebouwde woningen, vaak in een dubbele ring om een collectieve binnentuin, met poortgebouwen als toegangsplek.

In verval geraakte woningen werden later vervangen door een basisschool, die dwars door de oorspronkelijke lijnen van de buurt werd gebouwd. Veertig jaar later schreef de gemeente een tender uit voor woningbouw op die plek, herstel van de doorsneden straat en een plantsoen. Marcel Lok Architecten en Korhthielens architecten wonnen met DS Landschaps-architecten en beeldend kunstenaar Martijn Sandberg de aanbesteding van het project.

In plaats van een plantsoen kozen de ontwerpers voor de aloude binnentuin met twee poortgebouwen, waarbij de binnentuin ook voor buurtbewoners toegankelijk is. „Met ons plan konden we dus meer woningen bouwen. Daarnaast zie je geen verschil tussen de koop of huur”, zei Lok.

Gus Tielens van Korhthielens architecten wees op de tuinen aan de achterkant. „Bewoners hebben een eigen gedeelte van 3 meter, de rest is gemeenschappelijk en integraal ontworpen. Zo voorkomen we dat ze hun tuin betegelen en je het hemelwater niet kunt afvoeren. Bovendien geven we de bestaande woningen iets terug. Die kregen een flinke ingreep voor hun raam. Nu kijken ze uit op een tuin.”

Waarmee slimme keuzes en oplossingen opnieuw sociale woningen van relatief hoge kwaliteit opleverden. Goed voor de bewoners, goed voor de buurt.

Bouwen in balans tussen mens en natuur

In het kader van het jaarthema van het Rondeel gaven directeur-senior-architect Daan Josee en architect Annelot Wartna van architectenbureau Maas Kristinsson uit Deventer een masterclass over biobased bouwen. Met de bijeenkomst vierde architectuurcentrum het Rondeel de Dag van de Architectuur, 14 juni, samen met het Apeldoornse architectuurcentrum Bouwhuis.

Josee was vanaf 1988 de rechterhand van Jón Kristinsson, eigenaar-oprichter van Kristinsson Architecten in Deventer en een van de pioniers op het gebied van duurzaamheid en architectuur, een thema dat opnieuw enorm in de belangstelling staat. Josee nam het bureau in 2001 over en bouwde verder aan hun jarenlange ervaring met bouwen in balans tussen mens en natuur.

Enkele jaren geleden fuseerde het bureau met Maas Architecten uit Lochem tot Maas Kristinsson Architecten (MA-KR). Wartna was architect bij Maas, studeerde aan de Technische Universiteit Delft en de ENSA Paris-La Vilette en zet zich bij Maas Kristinsson in voor het breder implementeren van biobased bouwen, ook buiten de kring van insiders. Beiden vertelden een bevlogen verhaal, toonden voorbeelden van biobased bouwen en gaven antwoord op vragen uit het publiek. De masterclass vormde zo een waardevolle bijdrage aan het toekomstige bouwen en de rol van de architectuur daarbij. Volgens Josee en Wartna gaat biobased bouwen een stap verder dan circulair bouwen, omdat er bij hergebruik van materialen altijd verlies aan grondstoffen optreedt, waardoor regeneratie, het opnieuw laten groeien van bouwmaterialen, belangrijk is. Biobased bouwen is daarmee het echte circulaire bouwen en ultieme troefkaart voor een regeneratieve samenleving, volgens velen de enig houdbare.

Dat vraagt wel om een andere omgang met onroerend goed. Bouwmaterialen met een lange levensduur, zoals hout, moeten zo verwerkt worden dat ze kunnen worden hergebruikt in een volgend gebouw. Materialen dienen vooraf te worden gemerkt en gelabeld in een gebouwspaspoort, waardoor er een

materialenbank ontstaat, met materialen die hun waarde (deels) behouden. Daarbij telt onderscheid tussen biobased materialen met een lange levensduur en meer vergankelijke materialen. Harde materialen moeten liefst in standaardmaten worden uitgevoerd, wat ze universeel toepasbaar maakt en hergebruik vergemakkelijkt. Langzaam groeiende materialen moeten lang meegaan, snelle groeiers kunnen sneller worden vervangen. Ook zijn sommige biobased materialen vormvast, terwijl andere gemakkelijk kunnen worden aangepast of hergebruikt. Ontwerpers moeten daar al rekening mee houden.

Biobased bouwen gaat volgens Josee en Wartna ook uit van een andere verhouding tot de natuur. Woningen moeten niet langer luchtdicht worden gemaakt, maar op natuurlijke wijze kunnen ademen, waardoor bewoners zich prettiger voelen en de technische infrastructuur kan worden verkleind. Biobased materialen kunnen ook de gezondheid stimuleren, onder andere door vervanging van kunstmatige materialen die de gezondheid aantasten. Voordelen zoals CO₂-opname en isolatiewaarde dienen ook in de boekhouding te worden opgenomen.

Belangrijk is dat het bouwen gebeurt in integrale bouwteams, omdat de creativiteit en wederzijdse beïnvloeding van alle professionals nodig is om tot een succesvol eindproduct te komen, stellen Josee en Wartna.

Drukbezochte aftrap Deventer Architectuurprijs

Ruim zestig belangstellenden trok het dubbelevenement van het Rondeel op zaterdag 15 juni, de Dag van de Architectuur: de aftrap van de tweede editie van de Deventer Architectuurprijs en een aflevering van Rondeel Oplevering, met een presentatie van de wijk Tuinen van Zandweerd, inclusief rondleidingen langs een aantal woningen in het gebied.

Opvallend detail: de winnares van de vakprijs van 2022, Angela Holterman, destijds met haar bureau Hollands Zicht in Amsterdam gevestigd, is architect van zes woningen in de wijk, maar bouwde ook voor zichzelf een huis op de plek van de vroegere Deventer ijsbaan. Holterman dacht al langer aan een verhuizing naar het oosten van het land, maar hakte de knoop door na het zien van de plannen voor de nieuwe wijk, met duurzaamheid, natuur-inclusief en biobased als belangrijke uitgangspunten.

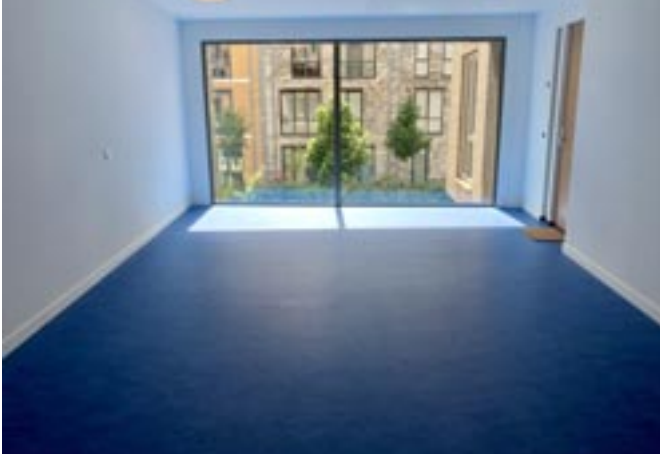
Holterman was al architect van een aantal woningen, toen de oorlog in Oekraïne de prijzen van bouwmaterialen omhoog stuwde en haar opdrachtgevers hun woondroom in gevaar zagen. Een oplossing vonden ze in het omzetten van hun individuele kavels in een project voor collectief opdrachtgeverschap, om bij een aannemer schaalvoordeel te behalen, maar met behoud van individuele variatie.

Elders in het gebied bouwde woningcorporatie Rentree de eerste tiny houses in haar bestaan als sociale verhuurder. Een project dat begon met een groep die tiny houses wilde bouwen, daar onvoldoende geld voor had en hulp vroeg van Rentree. Die net in gesprek met de gemeente was over sociale woningbouw in de Tuinen van Zandweerd. Rentree ruilde van kavel, waarna de corporatie samen met de groep bewoners en architectenbureau de Woonpioniers uit Amsterdam acht tiny houses bouwde.

Volgens Rentree-projectleider Maaïke Wittenhorst was het voor de corporatie belangrijk om er verhuurbare woningen van te maken, al heeft ze vertrouwen in de toekomst. „We bouwen ook kleine appartementen en studio's die zelfs kleiner zijn dan de 35 vierkante meter van de tiny houses, dus waarom zou dit niet kunnen?” De groep beschikt ook over een gemeenschappelijk gebouw, met badkamer, logeerkamer, huiskamer met keuken, wasruimte en gezamenlijke fietsenstalling. Ook de binnentuin is gezamenlijk.

Gemeentelijk projectmanager Willemien Berkers schetste de geschiedenis van de herontwikkeling van ijsbaan en sportvelden tot een woningbouwlocatie waar ontmoeten, sport en spel, duurzaamheid en natuur-inclusief de kernwoorden zijn. Met warmte afkomstig van de rioolzuivering, die in de toekomst ook de rest van de Zandweerd van warmte zal voorzien. Daarnaast wilde de gemeente zelfbouw op kleine kavels, als tegenhanger van de Vijfhoek en Eikendal, waar al volop grote kavels zijn verkocht. De wijk kreeg ook autoluwe straten met parkeerterreinen aan de rand. Aarzelingen in de politiek voor de vooruitstrevende opzet van de wijk bleken onterecht. De belangstelling voor een kavel was massaal. Leerzaam was het ook. „We wilden geen strakke eisen stellen. Dan moet je kunnen loslaten, denken in mogelijkheden en niet in beperkingen. Er zijn veel boeken over natuur-inclusieve wijken, maar wij zijn een van de eerste gemeenten die dat uitgangspunt geborgd hebben in het bestemmingsplan”, aldus Berkers.

Zorgzaam wonen op Ubuntuplein en Hof van Zutphen

Als vrijwilligersuitje en opmaat van het project Zorgzaam Wonen bezocht het Rondeel op 28 juni twee bouwprojecten in Zutphen. De coöperatieve vereniging Ubuntuplein Zutphen (BUZ) bouwde 110 levensloopbestendige appartementen in een mix van (sociale) huur en koop, het naastgelegen Hof van Zutphen 51 koopwoningen. Twee projecten bedoeld voor 55-plussers, die samen actief oud willen worden en zorg en gezelligheid willen delen. In het project Zorgzaam Wonen doet het Rondeel onderzoek naar woningbouw voor senioren.

De beide Zutphense projecten zijn in 2022 en 2023 opgeleverd na een lange voorbereiding, waarbij bewonerscollectieven verenigd in het project Ubuntuplein samen met de gemeente, ontwikkelaars, woningcorporaties, financiers, bouwbedrijven en architecten zochten naar een oplossing voor hun woonwensen, met huizen voor jong en oud en krappere en ruimere beurzen.

De bewoners zochten daarbij naar advisering en samenwerking met verschillende professionele partijen, een lang en taai proces. De oplossing werd gevonden in het realiseren van twee projecten voor alleen ouderen. De landelijk opererende organisatie Knarrenhof ontfermde zich over de Hof van Zutphen, Habion over het Ubuntuplein. Beide projecten werden ontworpen door Evelien van Veen van Woonwerk Architecten uit Rotterdam.

Er blijkt veel belangstelling te zijn voor deze vorm van gemeenschappelijk wonen. Voor de sociale huurwoningen is een grote wachtlijst, de vrije-sector-woningen zijn moeilijker te verhuren, waarschijnlijk door de relatief hoge huur van 1050 euro per maand, inclusief servicekosten en duurzame energie. De bewoners doen veel zelf, zoals tuinonderhoud, het beheer van gezamenlijke voorzieningen en lichte zorg voor elkaar,

professionele zorg komt van buiten. Beide projecten hebben een gemeenschapshuis vol activiteiten, en dat vooral maakt de bewoners heel tevreden met hun nieuwe stek.

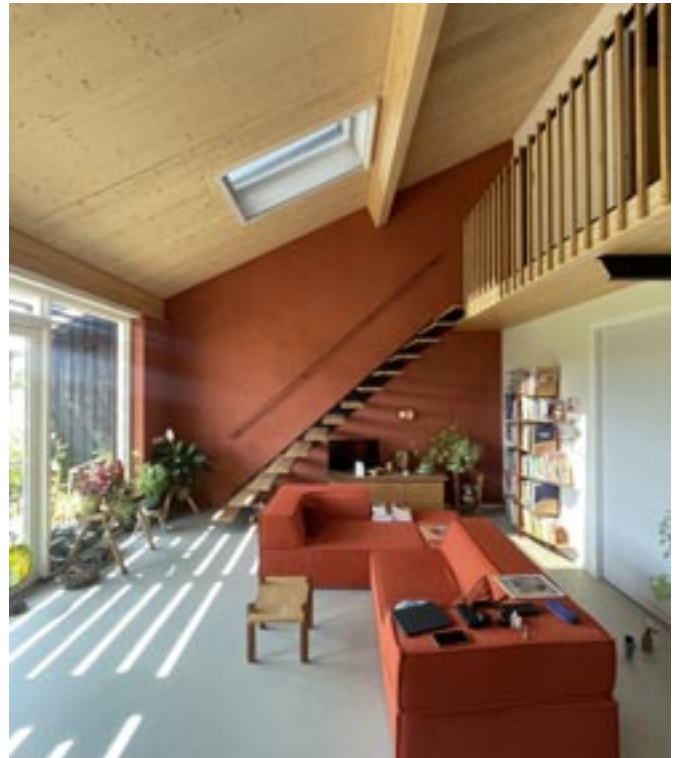
De excursie voerde ook langs de historische hofjes van Zutphen, soms ook opgezet als een vorm van gemeenschappelijk wonen. Als laatste activiteit voor het zomerreces volgde een maaltijd in het Koelhuis, fraai voorbeeld van hergebruik van industrieel erfgoed tussen de nieuwbouw van de wijk Noorderhaven.

Dikkertje DAP- prijs

Onderdeel van de Deventer Architectuurprijs 2024 was de Dikkertje DAP, de prijs van de kinderjury, bestaande uit de groepen 6, 7 en 8 van Montessorischool Oudaen. Ze kozen hun favoriet nadat ze op 10 september hun lessen hadden besteed aan architectuur, waarbij het accent lag op duurzaamheid en bouwtechnieken en de docent techniek zelfs een muurtje in de klas had gebouwd om het effect van isolatie te demonstreren. Daarnaast hadden de leerlingen hun eigen beoordelingscriteria opgesteld. Onder leiding van de kunstdocent van de school bedachten ze daarop hun eigen Dikkertje DAP-prijs: naar analogie van de duurzaamheidsladder een ladder, gemaakt van takken, maar volgehangen met kaartjes met daarop de criteria die ze hadden geformuleerd. Die varieerden van mooi, voldoende speelmogelijkheden tot het gebruik van gerecyclede en biobased materialen. Of, zoals presentator Andries van den Berg de leerlingen tijdens de prijsuitreiking op 24 oktober voorhield: „Jullie hebben een hele principiële vraag over architectuur gesteld: dat het meer moet zijn dan alleen maar mooi.”

Maarten Tenten, als vrijwilliger bij het Rondeel en docent Bouwkunde bij Hogeschool Saxion betrokken bij de kinderjury, noemde Dikkertje DAP wellicht de belangrijkste prijs van de avond. „Want zij gaan leven in de omgeving die we nu maken.”

Alles uit de kast bij Juffershof

Architect Martin Kleine Schaars noemde het zijn mooiste project ooit. „En ik ben al heel lang bezig.” Eigenaar, ontwikkelaar en aannemer Arjen Lagerweij aarzelde om het zijn levenswerk te noemen. „Ik verwacht nog lang te leven, maar dit is behoorlijk uit de hand gelopen”, zei hij over de verbouwing van de voormalige bibliotheek aan de Brink tot museum, horecagelegenheid en appartementen, op 20 september onderwerp van een drukbezocht Rondeel-opleveringsbezoek.

De oud-wethouder van Voorst verwierf de bibliotheek in 2019 met een filmpje over de bestemming die het volgens hem moest krijgen. Deventer zou er een mooie openbare ruimte bijkrijgen, de levendige en kleurrijke Kleine Overstraat zou worden doorgetrokken in de zijgevel, met in het gebouw een museum met horeca en appartementen aan een deels openbare binnenplaats. „Zonder concessies aan de esthetiek.”

Zo deed het bureau van Kleine Schaars veel onderzoek naar de Kleine Overstraat. „Het huis met de wit geglazuurde stenen stond er al, daarnaast hebben we de panden van de Kleine Overstraat doorgezet. Met de ontsluiting van de appartementen aan het hofje, zodat je daar ontmoeting krijgt”, aldus Daniël Kleine Schaars, als architect ook betrokken bij het project. Voor de aankleding van het hofje dacht de bouwgroep aanvankelijk aan hout. „Maar je wilt wat mooiers”, vertelt zijn vader. Waarna ze bij Koninklijke Tichelaar in Makkum uitkwamen voor tegels in zelfgekozen kleuren en verschillende afmetingen. Een ambitie die veel geld kost, ook voor de gecertificeerde kit om de garantie op de tegels te behouden, en veel werk oplevert. „We hebben tegels in vier verschillende maten, waar ook nog veel maatverschil in zit. Normaal doe je 11, 12 meter per dag aan tegels, ik niet meer dan anderhalve meter”, aldus Lagerweij.

Veel maatwerk ook bij de nieuwe gevels in de Kleine Overstraat. Kleine Schaars en Lagerweij reden zelf naar een leverancier van oude bouwmaterialen in Noord-Frankrijk, die onder meer 40.000 deuren uit oude kastelen in voorraad had. Een deel daarvan is in de gevels in de Kleine Overstraat verwerkt. Zelf op maat gezaagd en op hun plek getimmerd.

Lagerweij schuwt het werk niet. Bij een van de gevels in de Kleine Overstraat had hij in de stoep nog een messing strip gelegd, alles zelf op maat gemaakt. Kleine Schaars sputterde tegen, maar Lagerweij had zijn besluit al genomen. „Ik denk dat ik die stoep weer weghaal. Liever een week voor niets gewerkt, dan dat ik er de rest van mijn leven aan erger.”

Ziehier een van de pijlers van het project. Het kost tijd, maar dan heb je wat je wilt. „We hebben de tijd genomen. Dat is op de korte termijn niet verstandig, maar op de lange termijn wel. Ook financieel. Ook bij het laatste deel van de verbouwing willen we esthetisch weer alles uit de kast halen.”

Op 24 oktober wonnen Lagerweij en Kleine Schaars de DAP-publieksprijs. De vakjury plaatste het Juffershof in de top drie, constateerde dat de appartementen nog niet helemaal af waren en drong er bij ontwikkelaar en architect op aan het project in 2026 opnieuw in te dienen, samen met het voorste deel van de bibliotheek.

Geen zelf- portret, wel maatschappij- portret

Kun je de mens achter de architect leren kennen aan de hand van de gebouwen die hij of zij ontwerpt? Het was de centrale vraag in de film *Pele de Vidro* (Huid van Glas) van de Braziliaans-Amerikaanse filmmaakster Denise Zmekhol, die op 26 september te zien was bij Cinema Rondeel. Een film over een aangrijpende zoektocht van de filmmaakster naar de persoonlijkheid van haar vader, die overleed toen ze veertien jaar was en waarmee ze al enige tijd geen contact meer had.

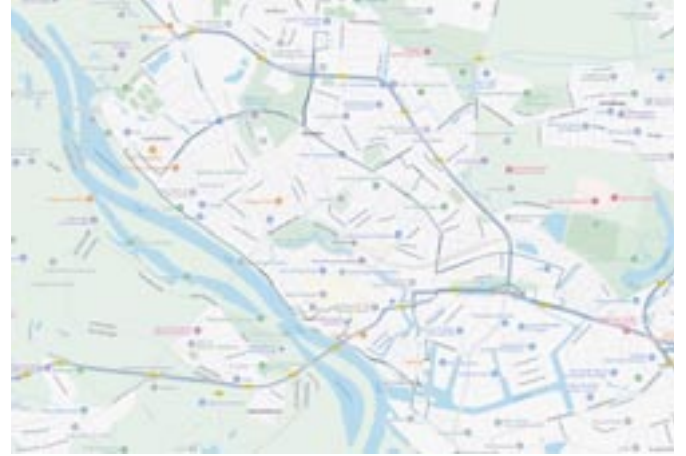
Roger Zmekhol was een van de architecten die vorm gaven aan het Zuid-Amerikaanse economische optimisme van de jaren zestig, die toparchitecten naar het continent lokte, maar ook lokale architecten roem bezorgde. Die vervolgens in de vergetelheid verdwenen, ook al liet Zmekhol 250 gebouwen achter, vooral in de Braziliaanse miljoenenstad Sao Paulo.

Centraal in *Pele de Vidro* staat het gelijknamige gebouw dat Zmekhol ontwierp in het centrum van Sao Paulo, een kantoor-kolos met gevels van vooral glas. Hij getuigde daarmee van het Braziliaanse economisch optimisme, waarin geen plaats meer was voor corruptie en geheimzinnige zaken: een huid van glas maakte alle activiteiten in het gebouw letterlijk zichtbaar.

Zmekhol overleed op jonge leeftijd, terwijl zijn gebouw bijna afgebouwd leeg bleef staan, net als tientallen andere gebouwen in het stadscentrum, in een tijd van enorme bevolkingsgroei. Enkele tientallen jaren later beseft dochter Denise dat ze nauwelijks weet hoe haar vader was, belangrijke vragen heeft ze niet kunnen stellen. Ze besluit tot een zoektocht aan de hand van interviews met mensen die met hem hebben gewerkt, en de gebouwen die hij ontwierp. Centraal staat zijn glazen kantoor-kolos, die na enkele pogingen tot herbesteding gekraakt werd door honderden daklozen, die geen betaalbare woonruimte konden vinden.

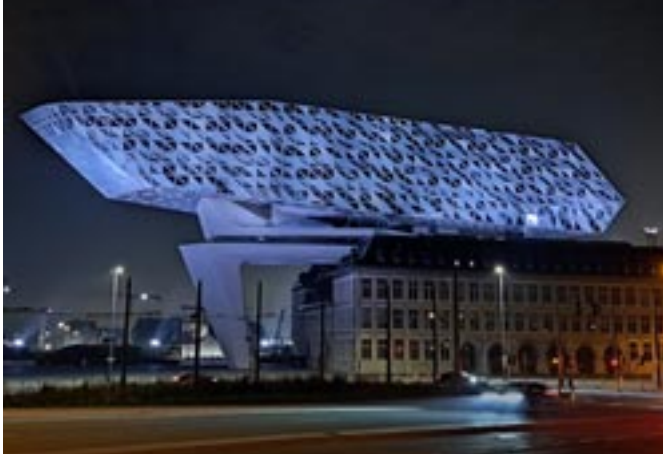
In het gebouw mag ze niet filmen, vermoedelijk om criminele activiteiten te verbergen. Pas nadat een vernietigende brand de bewoners heeft verjaagd, vertellen ze hun levensverhalen en gefnuikte dromen en merkt de filmmaakster hoe belangrijk het gebouw van haar vader was. Niet als kantoor van het grote geld, maar als toevluchtsoord voor mensen die nergens anders terecht konden, een paradijs in een hardvochtige omgeving. Tegelijk diende zijn glaspaleis alsnog de transparantie: inwoners die voor hun laagbetaalde werk in het centrum van de stad moesten zijn, verdienden te weinig om de dagelijkse reis naar hun werk te betalen. Het was allemaal duidelijk te zien. Ook dat was uiteindelijk de verdienste van vader Roger.

Fietsen langs inzendingen DAP

Net als bij de eerste editie van de Deventer Architectuurprijs bood het Rondeel architectuurliefhebbers ook bij de tweede editie een fietstocht aan langs de inzendingen van DAP 2024. Onder begeleiding van vrijwilligers van het Rondeel ging het in twee gedeelten door het buitengebied (5 oktober) en de stad (19 oktober). Tot enthousiasme van de deelnemers, waarvan sommigen ook al de eerste editie hadden meegefietst. Ook deze keer waren bewoners en architecten van een deel van de inzendingen bereid gevonden tekst en uitleg te geven over hun woning of gebouw. Net als in 2022 konden deelnemers kiezen voor een ochtendroute of een middagroute. Voor de ochtendroutes bleek te weinig belangstelling.

Sterke staaltjes architectuur in Antwerpen

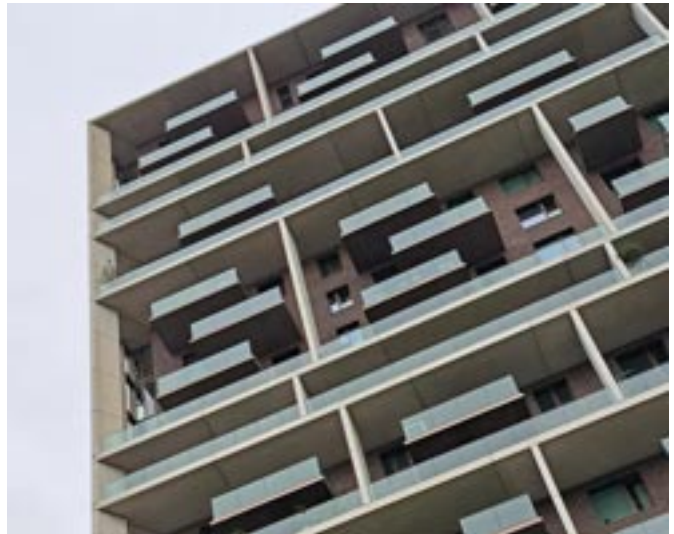
Samen met BNA NETSTED, de afdeling Stedendriehoek van de Bond van Nederlandse Architecten, organiseerde het Rondeel van 18 tot 20 oktober een driedaagse excursie naar Antwerpen, met volop aandacht voor bijzondere architectuur.

De excursie begon in de Cadixwijk en Montevideowijk op het Eilandje, een voormalig havengebied met droogdokken in het noorden van de stad, getransformeerd naar een populair woon-werk-gebied met spraakmakende architectuur, maar waar ook een 'rafelandje' langs het water resteert. Aansluitend volgde een presentatie bij POLO Architects, een groot bureau met tal van projecten in Vlaanderen, waaronder het mixed-used-pand Cadix.

In Sint-Andries bezocht de groep jeugdherberg Pulcinella, ontworpen door Vincent Duysen in zijn kenmerkende strakke stijl en tinten zwart, wit en grijs. Met aan de overkant het brutalistische woonwerk-pand van Gert Cuypers en Ilze Quaeyhaegens, die er wonen en er hun architectenbureau Cuypers & Q hebben gevestigd, met op het dak een atelier en dakterrassen, inclusief fenomenaal uitzicht over het stadscentrum. Cuypers gaf zelf een rondleiding, ook door de privé-vertrekken. Zijn zeer enthousiaste toehoorders spraken van een sterk staaltje van neo-brutalisme, met veel beton in het zicht en mooie doorkijkjes, strak en fraai afgewerkt.

Daarna volgde een rondleiding door de Fierens-panden, twee bakstenen woongebouwen uit de jaren dertig, door buurtbewoners gered van de sloop, waarna ze werden gerestaureerd, gerenoveerd en verduurzaamd door Happel Cornelisse Verhoeven Architecten en Molenaar & Co architecten, beide uit Rotterdam.

Op de westoever van de Schelde bezocht de groep de Riverside Tower, een ontwerp van Léon Stynen en Paul De Meyer, opgeleverd in 1970 en een van de meest iconische gebouwen van de Antwerpse Linkeroever. De Meyer bewoonde hier zelf het volgens hem mooiste penthouse van de stad.

De volgende dag begon met het recent opgeleverde stadspark op de plek van de voormalige Gedempte Zuiderdokken, een parkeervlakte die omgevormd is tot fraai verblijfsgebied met ondergrondse parkeergarages. Daarna volgde een ronde langs hoogbouwarchitectuur in de recente woonwijk Nieuw Zuid en langs de Scheldekaai, waar onder meer de waterkering wordt verbeterd, en het iconische BP-gebouw uit 1963, opnieuw van Léon Stynen en een fraai voorbeeld van modernistische architectuur, met een basisconstructie waaraan verdiepingen zijn opgehangen, een primeur voor Europa, al was het concept al in de late jaren twintig bedacht door de Duitse modernisten Heinz en Bodo Rash, zonder eerder tot uitvoering te zijn gekomen en ook nu nog uniek.

In de Expowijk (jaren dertig) volgden woonhuizen, een kerk en een schoolgebouw, en na een tussenstop bij Maison Guiette (Le Corbusier) het Middelheimpark met beeldentuin en paviljoens, waarna de route eindigde bij het Koninklijk Vlaams Muziekconservatorium van Léon Stynen en het nabijgelegen woongebouw Louise Marie van POOLE Architects.

De excursie naar Antwerpen sloot af met een bezoek aan PAKT, een voormalig industrieterrein dat omgebouwd is naar ecologisch en autovrij woon-werk-kwartier, met de grootste dakboerderij van Vlaanderen, gelegen op een aantal oude gebouwen. In een voormalige kapel zit nu een restaurant, in het voormalige klooster een hotel, in een ander oud pand een brouwerij met bar, naar een verbouwingsontwerp van POOLE Architects.

Driemaal scheepsrecht voor Space & Matter

De bezoekers van de derde Rondeel-lezing van het jaar over biobased bouwen vielen met de neus in de boter. Gastspreker op 19 oktober was ontwerpstudio Space & Matter uit Amsterdam, nauwelijks een week na de gemeentelijke toewijzing van de bouw van de Havendame in het Havenkwartier aan de Heutink Groep uit Genemuiden, op basis van een ontwerp van Space & Matter.

Ook het ontwerp van de afgeblazen voorganger van de Havendame, Project One, was van Space & Matter. Volgens Tjeerd Haccou, in 2009 een van de oprichters van het bureau, een prachtig project, dat mislukte door een meningsverschil tussen ontwikkelaar en gemeente. Space & Matter is ook architect van appartementengebouw de Hangende Tuinen van Zandweerd op de plek van de voormalige ijsbaan.

Acht jaar na Project One is Haccou opnieuw enthousiast. Was in 2017 hoogstaande architectuur een van de eisen van de gemeente, nu was dat circulariteit, waarbij het gebouw voor minstens de helft uit biobased materiaal zou moeten bestaan. „Heel ambitieus. Maar je ziet: als gemeenten de lat hoog leggen, zijn er partijen die het gaan bouwen.”

Zo zal de onderkant van de Havendame bestaan uit bouwmaterialen van een gebouw dat elders wordt gesloopt en gaan boeren in de omgeving het isolatiemateriaal verbouwen. „En we maken de hele constructie zo dat het gebouw later weer uit elkaar te halen is”, aldus Haccou.

In de Tuinen van Zandweerd won Onis Vastgoed de gemeentelijke tender. Doorslaggevend was niet het ontwerp van Space & Matter, maar het bod van de ontwikkelaar. Gemengde gevoelens bij Haccou. „Eigenlijk zou je als gemeente voor het beste plan moeten kiezen, los van het geld.”

Space & Matter begon in 2009 met het winnen van een prijsvraag voor een deel van het havengebied van Amsterdam-Noord, waar het gemeentelijke masterplan stakte door de financiële crisis van dat moment en bouwers en ontwikkelaars de pauzeknop indrukten. „De gemeente dacht: misschien kunnen zelfbouwers wel aan de slag. Er ontstond ruimte voor iets anders.”

Met mede-oprichter Sascha Glasl diende hij een plan in voor de voormalige scheepswerf Volharding. Een bevriende landschapsarchitect leverde het idee om de bodemvervuiling te lijf te gaan met zuiverende planten, in de tussentijd zouden afgedankte woonboten er kunnen worden omgebouwd tot creatieve bedrijfsruimten, ook om de eigenaren de sloopkosten van 10.000 tot 15.000 euro te besparen.

Space & Matter won en al snel diende het volgende project zich aan, eveneens in Amsterdam-Noord, een plan voor een duurzame drijvende wijk. Zestien architecten ontwierpen evenveel boten voor uiteindelijk 46 huishoudens. De benodigde warmte komt uit een zijkanaal van het IJ. Alle wc's zijn aangesloten op een bio-zuiveraar met een capaciteit voor nog eens 450 woningen. Elke boot heeft zonnepanelen en een eigen batterij, zodat er maar één aansluiting op het elektriciteitsnet nodig was.

„Volgende projecten kunnen worden aangesloten op onze zuiveringsinstallatie en ons grid. Zo zie je dat een klein project impact heeft en grotere projecten mogelijk maakt. Zelfs de burgemeester van Beijing is komen kijken.”

Ruimte zat voor bouw in bestaande stad

Alleen al de herontwikkeling van de Nederlandse winkelcentra in naoorlogse wijken levert plek op voor tienduizenden woningen. Kijk je naar hele wijken, dan kunnen er 800.000 huishoudens bij en verbeter je de leefbaarheid bovendien. „Twee vliegen in één klap”, aldus Reimar von Meding, directeur van de Groningse gebiedsontwikkelaar KAW, specialist in de herontwikkeling van woonwijken.

Von Meding zei dat in zijn lezing bij de uitreiking van de Deventer Architectuurprijs 2024. Dat gebeurde in aanwezigheid van wethouder ruimtelijke ordening en gebiedsontwikkeling Lars Wijnhoud van Deventer, dat 11.000 woningen wil bouwen, voornamelijk in de bestaande stad. Daarnaast is er een deal tussen rijk en Regio Stedendriehoek over extra woningbouw. „Dus het zou zomaar kunnen dat dit aantal van 11.000 woningen omhoog gaat”, aldus Wijnhoud.

Volgens Von Meding is er heel veel mogelijk in de bestaande stad. „De echte krimp in Nederland zit niet in het buitengebied, maar in de naoorlogse wijken. Eerst woonden er gemiddeld 3,5 mensen in een huis, nu 2,2, in naoorlogse wijken al onder de twee. Terwijl 70 procent van de Nederlanders daar woont.” Von Meding adviseert daarom de focus minder op nieuwe wijken te leggen, maar meer op herontwikkeling van bestaande wijken.

Vaak krijgt Von Meding te horen dat verdichting van wijken de leefbaarheid onder druk zet. Maar volgens hem is de gemiddelde gezondheid in naoorlogse wijken juist slechter, trekken scholen en andere voorzieningen weg en neemt de kansengelijkheid toe. Zelf ziet hij volop kansen. „De winkelcentra in die wijken zijn nu grote parkeerplaatsen. Die ruimte kun je gebruiken voor woningen en functies die verdwenen zijn. Je zou er zo twee keer een stad als Deventer in kunnen stoppen.”

De opdracht is de leefbaarheid juist te versterken. „Je maakt de wijk leefbaarder en voegt woningen toe. Dat zijn twee vliegen in één klap. Op die manier kun je aan 800.000 huishoudens een plek bieden, zonder dat je gekke dingen doet. Tegelijk maak je de wijk ook klimaatbestendig en duurzaam.”

Volgens hem denken beleidsmakers nog steeds dat het gezin de hoeksteen van de samenleving is. „Terwijl 26 procent van de gezinnen uit twee ouders en gemiddeld anderhalf kind bestaat, de rest zijn een- of tweepersoonshuishoudens. En intussen blijven we maar gezinswoningen bijbouwen. In Deventer wonen in de naoorlogse wijken nog minder kinderen. Alleen al in een van die wijken kun je 5 procent van de extra woningbouw kwijt.”

Architectuur- prijs naar ruimte-makelaar

Met de tiny houses van het project Groeneweerd als winnaar van de vakprijs, het Juffershof in de voormalige bibliotheek als publiekslieveling en de transformatie van een voormalige boerderij bij Lettele als kinderfavoriet, trok het Rondeel met de tweede editie van de Deventer Architectuurprijs (DAP) opnieuw een nagenoeg volle MIMIK-theaterzaal.

De boeiende en gevarieerde avond op 24 oktober opende met de uitreiking van de Dikkertje DAP, de prijs van de kinderjury, bestaande uit de groepen 6, 7 en 8 van Montessorischool Oudaen. Ze kozen hun favoriet nadat ze op school diverse lessen hadden besteed aan architectuur, waarbij het accent lag op duurzaamheid en bouwtechnieken. Daarnaast hadden de leerlingen hun eigen beoordelingscriteria opgesteld, die varieerden van mooi, voldoende speelmogelijkheden tot het gebruik van gerecyclede en biobased materialen.

Uiteindelijk brachten tachtig kinderen hun stem uit. Dat leverde een duidelijke top drie op, met winst voor BuitenDelen, de transformatie van een boerderij in Lettele naar acht woningen door Woonpioniers, een tweede plek voor de tiny houses van Groeneweerd in de Tuinen van Zandweerd (ook Woonpioniers) en als derde het woonhuis aan de Ruiterkamp in Eikendal (architecten Lab-S en Studio Groen+Schild).

Volgens voorzitter Mischa de Haas van de vakjury, samengesteld door het Amersfoortse architectuurcentrum FASadE, ging het bij de tweede DAP-editie om heel verschillende inzendingen, in schaal, context, maar ook in de rol van de architect bij de projecten. „Soms was die heel traditioneel, soms in synergie met de opdrachtgever en soms ontstond het project uit samenwerking”.

Ook de vakjury kwam uit op een top drie, die in kwaliteit veel indruk hadden gemaakt. Bij gebouw De KOP aan de Mr. H.F. de Boerlaan zag de jury een ‘superprofessioneel gebouw, een hele productieve wisselwerking tussen architect, opdrachtgever en aannemer’, bij het Juffershof aan de Kleine Overstraat haalde het passievolle duo-schap van opdrachtgever en architect de

juryleden 'uit hun comfortzone van opdrachtgever en architect', terwijl ze bij Groeneweerd een 'totale samenwerking van alle partijen, ook de bewoners' zagen.

Uiteindelijk koos de vakjury unaniem voor de tiny houses van woningcorporatie Rentree en architect Daniël Venneman van de Woonpioniers uit Amsterdam als winnaar. Minder om de architectuur, meer om de rol die de Woonpioniers speelde als ruimte-makelaar tussen alle betrokken partijen, inclusief enkele latere bewoners.

De publieksprijs was net als in 2022 een nek-aan-nekrace tussen twee projecten, het Juffershof van I'M Architecten uit Deventer in de voormalige bibliotheek en twee huizen in de Tuinen van Zandweerd van Roffaa Architects uit Rotterdam. Beide projecten haalden, geholpen door sociale media, honderden stemmen meer dan de andere projecten, waarbij het Juffershof aan het langste eind trok.

Wethouder Lars Wijnhoud (ruimtelijke ontwikkeling en gebiedsontwikkeling) prees het initiatief van het Rondeel en noemde ruimtelijke kwaliteit een speerpunt voor de gemeente. „We hebben op het gebied van woningbouw een grote opgave, maar dat moet allemaal wel verantwoord gebeuren. We moeten wel iets goeds nalaten voor de latere generaties.”

30 jaar Rondeel, tijd voor feest

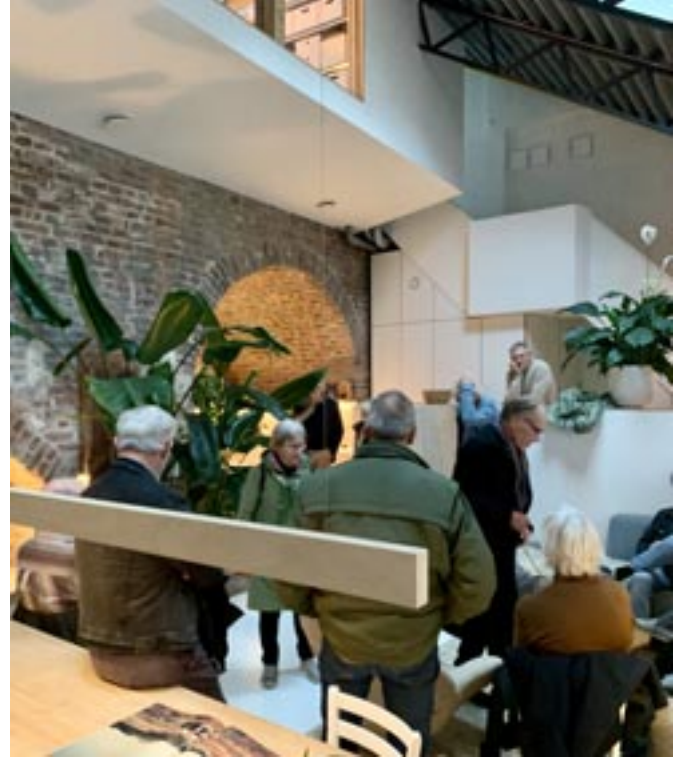
“We verzilveren het goud, waarop de toekomst wordt gebouwd.” Zo klonk het in het refrein van een lied dat zanger-gitarist Maarten van Veen (De Reisgenoot) had gemaakt ter gelegenheid van de dertigste verjaardag van het Rondeel. Een zin die ook de titel is van de Rondeel-publicatie naar aanleiding van de vijf Goede Gesprekken die het Rondeel in 2023 hield over de bouwopgave van Deventer. Op het verjaarsfeest op 31 oktober vertolkte Van Veen er de ambitie van het Rondeel mee.

De jubileumbijeenkomst begon met een rondleiding door Rondeel-oprichter Peter Ghijsen in het pand waar het ooit begon, Achter de Muren Zandpoort 12, een rondeel in de voormalige stadsmuur van Deventer, waar hij in 1994 zijn architectenbureau had. Ghijsen vertelde er over de start van het architectuurcentrum en de transitie van het rondeel naar expositieruimte annex kantoor en onlangs naar woning.

Eenmaal in het huidige Rondeel aan de Assenstraat benadrukte huidig voorzitter Hugo de Clercq het belang van een architectuurcentrum, waarna hij Ghijsen uitriep tot “grootofficier in de orde van het Rondeel”, de titel die het Rondeel reserveert voor mensen met een speciale verdienste voor het architectuurklimaat in Deventer.

Met zijn Rondeellied gaf Van Veen ook een voorproefje van “Rondje Rondeel”, het boekje dat ter gelegenheid van het dertigjarig bestaan van het Rondeel is gemaakt, waarin 39 vrijwilligers zijn geïnterviewd en gefotografeerd die de laatste jaren actief waren voor het architectuurcentrum. Het boekje illustreert het veelkleurige palet aan mensen bij het Rondeel.

Het eerste exemplaar ging naar wethouder Marcel Elferink (Leefbaarheid), die de aanbevelingen uit het boekje ter harte zei te nemen en de goede rol benadrukte die het Rondeel in Deventer speelt.

Knop moet om, net als bij corona

In 2012 gooide architect Thomas Rau het roer om. Met echtgenote Sabine Oberhuber richtte hij een tweede bureau op dat een stap verder wil in duurzame bouw. Want volgens Rau betekent duurzaamheid doorgaans vooral het optimaliseren van het huidige systeem. „Een beetje duurzaamheid, een beetje cradle to cradle, maar dat is niet genoeg. We moeten het systeem compleet veranderen.”

Op 28 november was Rau gastspreker bij de vierde lezing van Jong Rondeel, dit keer in het stadhuis en in samenwerking met de gemeente Deventer. Ook deze keer met als thema biobased en circulair bouwen. Alle gastsprekers hebben een project in Deventer, voor Rau is dat de nieuwe sportaccommodatie in Bathmen.

Voor de in Duitsland geboren Rau, dertig jaar geleden in Amsterdam oprichter van RAU Architecten, begon zijn andere manier van denken in 1967 bij de eerste beelden van de aarde, genomen vanaf de maan. Net als veel anderen zag hij ook de kwetsbaarheid van de aarde. „Deze bol is niet van Shell. Wij zijn er te gast en alles wat er is, is een cadeau. Maar er komt niets bij, dus alles wat niet groeit, is limited edition. Er komt een tijd dat niemand dit prachtige stadhuis nog wil. We moeten niet in eeuwigheid denken, maar denken dat alles tijdelijk is. Bij alles moeten we daarom anticiperen op de toekomst.”

Dat wil hij ook in Bathmen, waar een nieuwe, ecologische verantwoorde sportaccommodatie moet komen. „Door houtbouw? Dat zal circulair zijn, maar we hebben ook een heel lange traditie van houtconstructies die we weer uit elkaar kunnen halen. Dat moeten we met alle materialen doen.” Zo kreeg zijn nieuwe hoofdkantoor voor de Triodos Bank hout als bouw materiaal, maar op een manier dat het volwaardiger kan worden hergebruikt dan als biomassa voor stroomopwekking. „Het was het eerste kantoorgebouw ter wereld dat helemaal demontabel is gebouwd. Het is een kermisattractie die we later weer kunnen meenemen.”

Zijn inzichten brachten hem in 2017 tot de oprichting van het Madaster, een digitale gegevensbank van gebruikte materialen, naar analogie van het Kadaster, waar grond en gebouwen worden opgetekend. Inmiddels hebben zeven landen een dergelijke database, volgens Rau een bibliotheek van materialen die uitgeleend worden en na gebruik worden teruggebracht. Ook de gedachte over afval verandert zo. „Gebouwen worden nu in dertig, veertig jaar volledig afgeschreven, maar wij schrijven juist op. Netbeheerder Liander noemde zijn gebouwen in Duiven waardeloos. Wij maakten van de materialen weer een waardevol gebouw”, aldus Rau, die de vestiging daarmee van de sloop redde.

Daarnaast gaat het om het besparen van materialen. „We werden gevraagd om een glazen dak te maken. Dan ga je naar een bouwer van staaldaken, maar die heeft geen belang bij het zo min mogelijk gebruiken van staal. Dus ben ik naar een bouwer van rollercoasters gestapt. Hij heeft belang bij een superveilige constructie met zo min mogelijk materiaal, want zijn klanten moeten die na elke kermis afbreken en weer opbouwen. Zo bespaarden we 34,7 procent staal.”

Rau toonde zich optimistisch. „Tijdens corona was binnen 24 uur alles omgedraaid. Het kan als we echt iets willen. We zijn over de piek van onze welvaart heen. De grootste groeiemarkt is de krimp. De grootste blokkade is dat we niet met minder willen. Maar ga naar een begrafenis en denk: alles is eindig. Ook onze behoeftes zijn tijdelijk.”

Ruimte voor senioren, ook buitenshuis

In de jaren vijftig kon je het al zien aankomen, de toename van het aantal ouderen in Nederland en de woningbehoefte die dat met zich meebrengt, aldus Evelien van Veen, architect-partner bij Woonwerk Architecten in Rotterdam en gespecialiseerd in zorgwoningen en woningen voor ouderen. Waarbij ook de buitenruimte telt, zo blijkt ook uit een plan van landschapsarchitecte Jeannette Schreurs voor een plein in Kampen.

Beiden gaven op 10 december de aftrap van het project Zorgzaam Wonen waarmee het Rondeel de woonbehoefte van senioren verkent in het licht van de grote woningbouwopgave van Deventer. Volgens Van Veen is die aandacht hard nodig. „De woningnood van nu heeft ook te maken met het gebrek aan goede woningen voor ouderen. Veel mensen wonen te groot, in Europa wonen Nederlanders zelfs op de meeste vierkante meters. Daarnaast voelt 40 procent van de bevolking zich eenzaam.”

Van Veen koos twintig jaar geleden voor een maatschappelijke invulling van haar vak. „Ik realiseerde me dat er een enorme opgave op ons afkwam, waarbij je wonen, zorg en welzijn niet los van elkaar kunt zien. Goed wonen is een recht voor iedereen, net als een gezonde leefomgeving.” Ze begon haar eigen architectenbureau, sinds 2022 onderdeel van Woonwerk Architecten. In Zutphen ontwierp ze het Hof van Zutphen (51 woningen) en het Ubuntuplein (110 woningen).

Volgens haar gaat wonen voor ouderen ook over welzijn en zorg voor elkaar. „Wonen en welzijn kun je niet los van elkaar zien. Ouderen brengen veel meer tijd in huis door, waarbij hun actieradius in de loop der tijd kleiner wordt. Dat heeft ook invloed op de inrichting van de buitenruimte. We maken altijd een gezamenlijke ruimte en wat grotere galerijen, met een privéplekje en ruimte voor ontmoeting. Dat geldt ook voor de omgeving: de kwaliteit van de buitenruimte is een van de succesfactoren van een project. We maken ook altijd iets voor de buurt, zodat je ook daar ontmoeting mogelijk maakt.”

De buitenruimte is zelfs uitgangspunt van het plan van Jeannette Schreurs van GROW Landschapsarchitectuur uit Amersfoort voor de zuidelijke entree van Kampen. Het gebied wordt vooral gedomineerd door de auto, met een belangrijke weg en veel parkeerplaatsen. Langs de rand staan monumentale gebouwen, zoals het voormalige Kamper stadsziekenhuis en de voormalige HBS, nu zorggebouw en woongebouw voor onder meer ouderen. Aan de rand een basisschool, met leerlingen die door het autoverkeer en de weginrichting niet zelfstandig naar school kunnen fietsen. Ook ouderen maken door diverse obstakels weinig gebruik van de omgeving.

Een buurtinitiatief wil het gebied weer inclusief maken voor beide groepen. In het ontwerp blijft een deel van de parkeerplekken gehandhaafd, maar krijgen de wegen bloemrijke middenbermen, ook als pauzeplek voor wandelaars die willen oversteken. Daarnaast komen er nieuwe wandelroutes. Een nieuwe kiosk voor de speeltuinvereniging in het gebied zal ook dienen als ontmoetingsplek voor anderen. „Alle onderzoeken tonen aan: actief blijven en een groene buitenruimte dragen bij aan de gezondheid”, stelt Schreurs.

Jaarafsluiting met Gebouw X

Met nog een laatste Rondeel Oplevering sloot het Rondeel op 13 december het jaar 2024 af. Plaats van handeling: Gebouw X, waar architect Marc Harmsen van Architecten_Lab uit Deventer vertelde over de opvallende keuze van cortenstalen elementen als gevelmateriaal, die door hun materiaal en uniforme afmetingen goed herbruikbaar zijn, maar ook samenhang brengen met de eerdere restauratie en uitbreiding van het eerste gebouw van de voormalige gasfabriek aan de Zutphenseweg.

Als duurzaam gelden ook de met stro als isolatie gevulde binnenpanelen, afkomstig van het Deventer bedrijf Strobox, dat samenwerkt met lokale boeren. Mede-eigenaar Roelof Vosseveld van Strobox vertelde over de resultaten die hij boekt met zijn bedrijf en de schielsprong die hij wil maken. Na Gebouw X, het eerste bedrijfsgebouw met zijn stroboxen, moeten meer grotere gebouwen volgen.

De eindejaarsborrel volgde in het kantoor van Architecten_Lab, even verderop op het terrein van de Gasfabriek. Directeur Jantine Sijbrink blikte terug op het rijkelijk met activiteiten gevulde jaar van het Rondeel. Van het jaarthema Biobased Bouwen volgt nog een eindpublicatie met de geleerde lessen, waarna de aandacht zich in 2025 richt op het eveneens belangrijke en actuele thema Transformatie.

BEZOEKERS 2024

atum	project	aantal bezoekers	
16-01-2024	Ontwerpsessie Bodem en water sturend bij verstedelijkingsopgave van Deventer	80	
07-02-2024	Nacht van het Biobased Bouwen	200	
09-02-2024	Lezing Jong Rondeel, architectenbureau La-di-da over ecobrutalisme	40	
22-02-2024	Cinema Rondeel, Samenwonen: het verhaal van De Warren	60	
12-03-2024	De Oogst, reflectie op de Nacht van Biobased Bouwen	30	
	Totaal aantal bezoekers Q1:		410
12-04-2024	Rondeel Oplevering, gebouwbezoek distributiecentrum PLUS	20	
24-04-2024	nterne Netwerkbijeenkomst	30	
25-04-2024	Cinema Rondeel, Infinite of space: The architecture of John Lautner	60	
15-05-2024	Deelname Beursvloer	4	
23-05-2024	Lezing Jong Rondeel, architectenbureau Werkstatt	45	
30-05-2024	Architectuurcafé sponsors over uitbreiding Museum Paleis Het Loo	20	
31-05-2024	Bezoek van Drents architectuurcentrum ArchitectuurPunt Drenthe	10	
04-06-2024	Excursie Jong Rondeel, sociale woningbouw Amsterdam	15	
14-06-2024	Masterclass Biobased Bouwen	40	
15-06-2024	Rondeel Oplevering, Tuinen van Zandweerd, aftrap Deventer Architectuurprijs	60	
28-06-2024	Vrijwilligersuitje, excursie bewonerscollectieven Zutphen, aftrap project Zorgzaam Wonen	14	
	Totaal aantal bezoekers Q2:		318
10-09-2024	Zij-Actief Schalkhaar	60	
10-09-2024	Architectuurles basisschool Oudaen	80	
16-09-2024	Kennismaking Rotary/Rondeel	25	
18-09-2024	Plekberaad Internationale Architectuurbiënnale, duurzame leefomgeving	15	
20-09-2024	Rondeel Oplevering, gebouwbezoek Juffershof	80	
26-09-2024	Cinema Rondeel, Skin of Glass	35	
	Totaal aantal bezoekers Q3:		295
05-10-2024	Fietstocht inzendingen DAP	12	
05-10-2024	Ciconia Consort, concert Maand van de Architectuur	2	
09-10-2024	Vakjury DAP op bezoek	15	
09-10-2024	Deventer Interior Design Days Saxion, tot en met 12 oktober, diverse locaties, waaronder Rondeel	40	
10-10-2024	Nature of Hope, presentatie Plekberaad Deventer Architectuurbiënnale	2	
11-10-2024	Excursie filmfestival AFFR Rotterdam	5	
18-10-2024	Excursie Antwerpen, tot en met 20 oktober	22	
19-10-2024	Fietstocht inzendingen DAP	8	
19-10-2024	Lezing Jong Rondeel, architectenbureau Space & Matter	45	
24-10-2024	Uitreiking Deventer Architectuurprijs, 5822 uitgebrachte stemmen	180	
31-10-2024	Netwerkbijeenkomst, viering 30-jarig bestaan Rondeel	0	
09-11-2024	Tekenen manifest Deventer Stadsentrees	1	
28-11-2024	Deelname partnerbijeenkomst CoLA x Mooi NL	2	
28-11-2024	Lezing Jong Rondeel, architect Thomas Rau	100	
10-12-2024	Dubbellezing Een plek voor iedereen, project Zorgzaam Wonen, pres. werkgroep openbare ruimte	30	
13-12-2024	Jaarafsluiting Rondeel	20	
	Totaal aantal bezoekers Q4:		534

Jaartotaal: 1.557 bezoekers, 38 activiteiten, gemiddeld 41 bezoekers per activiteit

Rondeel

Architectuurcentrum Rondeel wenst u een goed 2024

11 januari 2024 | 4 minuten

Architectuurcentrum Rondeel wenst u een goed 2024 met een reeks van activiteiten voor uitsluitend voor leden van Rondeel. Het team van Rondeel wenst u een succesvol 2024 met een reeks van activiteiten voor uitsluitend voor leden van Rondeel. Het team van Rondeel wenst u een succesvol 2024 met een reeks van activiteiten voor uitsluitend voor leden van Rondeel.

Rondeel

Kaartverkoop gestart voor De Nacht van Biobased Bouwen!

11 januari 2024 | 3 minuten

Floriënvestor Mink, 1 februari 2024 van 20:00 tot 03:00 uur

De Nacht van Biobased Bouwen

11 februari 2024, 19:00 - 21:00 uur, Floriënvestor Mink, Rotterdam

Rondeel

Masterclass: Biobased, regeneratie en het Symbioceon

11 januari 2024 | 4 minuten

Op 11 februari wordt de masterclass 'Biobased, regeneratie en het Symbioceon' gehouden. De masterclass wordt gegeven door de architecten van de Deventer Architectuurprijs 2024, de architecten van de Deventer Architectuurprijs 2024, de architecten van de Deventer Architectuurprijs 2024.

Rondeel

Lezingreeks Biobased Bouwen: La-di-di Fascinatie voor eco-brutalisme

11 januari 2024 | 4 minuten

La-di-di is op 9 februari in het Rondeel Bozenstraat 14, start 20:00 uur. Inhoud vanaf 19:30 uur

La-di-di is op 9 februari in het Rondeel Bozenstraat 14, start 20:00 uur. Inhoud vanaf 19:30 uur

Rondeel

Biobased Bouwen: Vol doorgaan op de ingeslagen weg

11 januari 2024 | 4 minuten

Vol doorgaan op de ingeslagen weg

11 januari 2024, 19:00 - 21:00 uur, Floriënvestor Mink, Rotterdam

Rondeel

Voorjaars-Netwerkbijeenkomst Architectuurcentrum Rondeel

11 januari 2024 | 4 minuten

24 april 2024

De voorjaars-netwerkbijeenkomst wordt op 24 april 2024 gehouden in het Rondeel Bozenstraat 14, start 20:00 uur. Inhoud vanaf 19:30 uur

Rondeel

Architecture Film Festival Rotterdam 2024 (AFFR)

11 januari 2024 | 4 minuten

24 oktober 2024, Floriënvestor Mink

Architecture Film Festival Rotterdam 2024 (AFFR)

24 oktober 2024, Floriënvestor Mink

Rondeel

Grote families nodig voor bouw aan Juffershof

11 januari 2024 | 4 minuten

Gedurende op 20 september 2024

Grote families nodig voor bouw aan Juffershof

20 september 2024, 19:00 - 21:00 uur, Floriënvestor Mink, Rotterdam

Rondeel

De winnaars van de Deventer Architectuurprijs 2024

11 januari 2024 | 4 minuten

24 oktober 2024, Floriënvestor Mink

De winnaars van de Deventer Architectuurprijs 2024

24 oktober 2024, Floriënvestor Mink

2024: gelezen op de socials

